

I gamle fotefar

Redaksjonen:

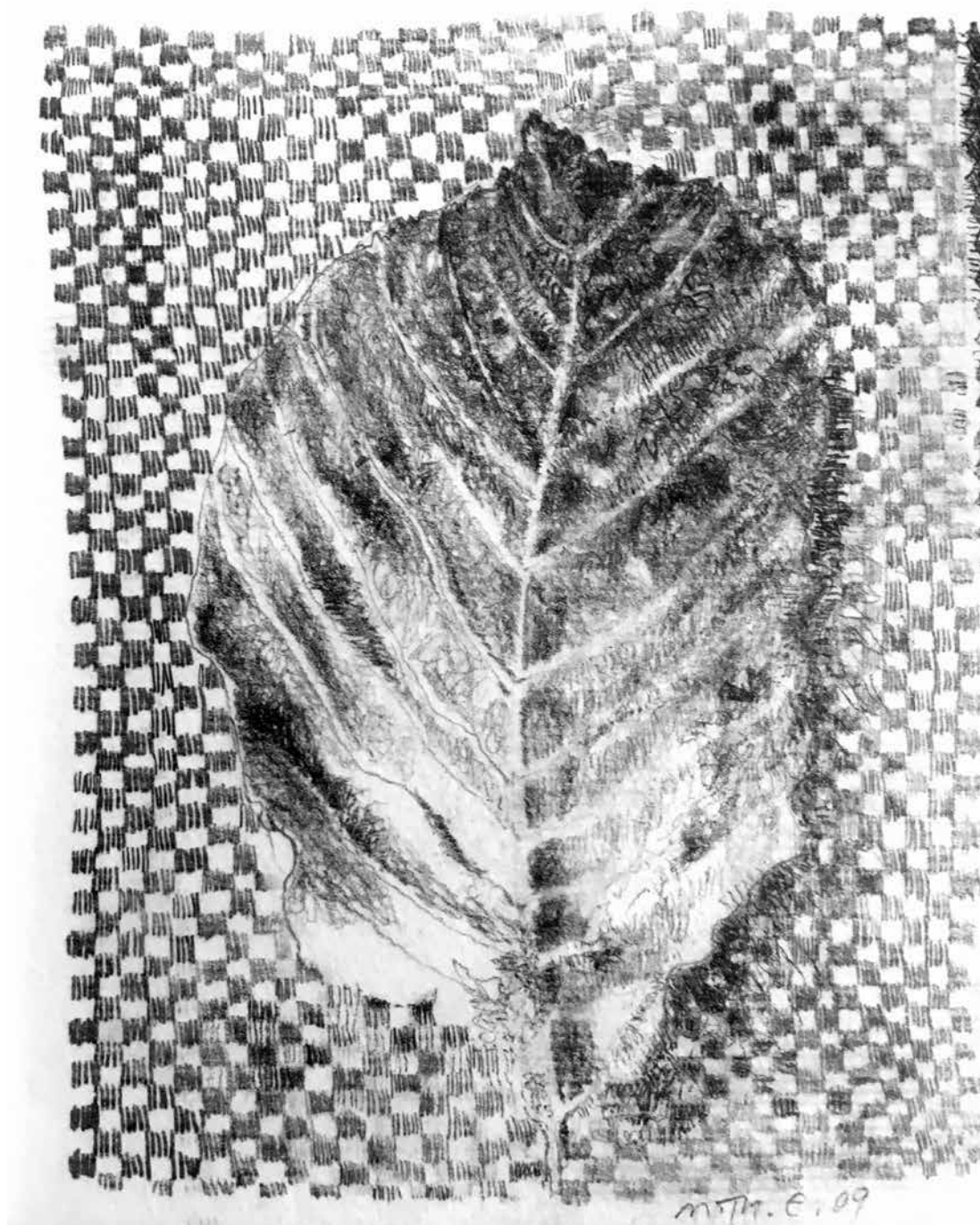
Eldbjørg Gillebo
Kjell Ivar Haugen
Christel Rønning
Gerd Hausstätter

ØYER – TRETTE HISTORIELAG
2019

Bildet på forsiden:
Kjerringsleppet.

Innhold:

Tegning	Marit Thomsen Engen	4
Forord		5
Et vintereventyr i 1994	Britt Kramprud Lundgård	7
Kjerringsleppet – Hafjells beste ambassadører	Stein B.Olsen, Åse Mari B. Wedum og Kari Arnøygard	13
Vinterturisme i Musdal	Jørgen Skaug	18
Dansk professor – den fremste av alle turistene i Musdal	Jørgen Skaug	29
Da lykka kom til Hundersetra	Christel Rønning	37
Byggeskikk i Øyer	Arne Thorsrud	41
Solheimsbygningen	Gutorm Aarnes	47
Frantsstuggu	Erling Nustad	51
Gjæsbrua	Christel Rønning	55
Stille, med akvarell av Eldbjørg Gillebo	Laurits Høvren	59
Sira Finn og Målfrid på Sirabøl	Christel Rønning	61
Minner fra skoledagene	Aud Bjørnstad	69
Tørke, snø og kulde	Oddvar Stensrud	75
Lua til gamle Rognstad	Dagfinn Rognstad	77
Spelemenn	Bjørn Melleberg	79
Vemorkkarene	Erling Nustad	85
Haustkveld på seter'n	Laurits Høvren	88
Mann under tre	Marit Thompson Engen	89
Brannhåka	Eldbjørg Gillebo	91
Lederen har ordet	Eldbjørg Gillebo	93

Kjære leser!

Velkommen til å lese 2019-utgaven av "I gamle fotefar"!

Dette året har redaksjonskomiteen bl.a. valgt å sette fokus på OL-94. 25 år har gått, og OL i Hafjell med forberedelser, gjennomføring og etterarbeid, ble oppstarten på en stor forandringsprosess i bygda vår, selv om Øyer som turistdestinasjon startet lenge før. Dette finner leserne eksempler på..

-Byggeskikker er også en viktig del av historien vår. Den skifter med landskap, behov og trend i tida. Hus kunne flyttes og få ny bruker-verdi. Gjenbruk var et velkjent begrep også i tidligere tider.

-Ellers løftes personers skjebner og utrolige hendelser fram. Noen huskes fordi de har hatt en fremtredende rolle i bygda vår. Andre er med tida blitt mer anonyme, men fortjener en plass i vårt felles fortidsminne. Vi kommer ikke utenom fjellet denne gangen heller. Vi blåser liv i to dramatiske dager under en spektakulær flukt.

Dette og mye mer handler årets utgave om.

Takk til alle innsendere av stoff! Takk for interesse og engasjement! Det har vært både spennende og gledelig å sitte i redaksjonen. Vi ser allerede fram til neste års utgave.

*Oktober 2019
Redaksjonskomiteen*

Vi er på nett!

Vi har både hjemmeside og Facebookgruppe.

Målet med disse sidene er å få flere til å dele historier og bilder.

Hjemmesiden er det bare admin. som styrer, men i Facebookgruppen "Øyer og Tretten historielag" kan dere som vil, og som bruker denne type medier, legge ut bilder og historier.

www.oyerogtrettenhistorielag.no

E-postadressen er: info@oyerogtrettenhistorielag.no

*Med din hjelp kan vi bli bedre,
og vi venter på å høre fra deg!*

Et vintereventyr i 1994

■ BRIT KRAMPURD LUNDGÅRD

Hvem husker ikke folkefesten, vadmelsklærne, pins, OL-floka og sangene «Se ilden lyser» og «En OL-fest med venner». Jeg var ansatt i Lillehammer Olympiske Organisasjonskomité (LOOC A/S) fra august 1989 til det hele var avvirket i april 1997. Her vil jeg dele noen minner fra denne tiden da vi i februar feiret 25 års jubileum etter OL 94.

Jeg hadde den store glede å være midt i begivenhetenes sentrum, og kunne følge vinter OL fra innsiden helt fra etableringen og planleggingen startet, til et stort selskap i norsk målestokk var etablert, til alt var borte og lyset ble slukket.

Etter avslutningsseremonien i 1994, fikk jeg orden av IOC, gullnål med diplom, for min innsats.

Det er gått 25 år siden de 17. Olympiske vinterlekene ble arrangert på Lillehammer. På disse årene er mye glemt, men det er også mye som aldri vil glemmes og som huskes like godt i dag som for 25 år siden. Vintereventyret de 16 dagene fra 12.-27. februar 1994, som ble formidlet til hele verden gjennom fjernsynskameraene, var en kombinasjon av glede, fellesskap, dugnad, folkefest og gode idrettsprestasjoner, tuftet på norsk nøkternhet og norske verdier.

I den offisielle OL boken skrev daværende OL- president Juan Antonio Samaranch: «På flere områder gjorde Lillehammer banebrytende arbeid for den olympiske idé og fremtidige leker. Hele den olympiske verden

vil alltid være dypt takknemlig for dette, og det var derfor jeg ved avslutnings-seremonien den 27. februar 1994 kunne si at disse lekene var de beste noensinne.»

Det var ingen selvfølge at Lillehammer OL skulle bli en suksess. I perioden fra Lillehammer fikk tildelt OL den 15. september i 1988, var det tvert imot mange som spådde fiasko og mente at dette ville bli en ruin, ikke bare for distriktet, men for hele Norge. Etter de fantastiske dagene i 1994 er dette glemt.

Starten på eventyret begynte i 1981. Målet var først å få OL til Lillehammer i 1992, men denne kampen tapte Lillehammer for Albertville. I Seoul 15. september 1988 ble Lillehammer tildelt de 17. olympiske vinterlekene der Juan Antonio Samaranch erklærte at «Lillehammer» var stedet. Dette var første gang vinter-OL og sommer-OL ikke skulle arrangeres samme år. Dermed kom vinterlekene på Lillehammer kun to år etter Albertville.

Hele Øyer var med!

Historien om Lillehammer- OL er også historien om Øyer som en av arenakommunene. Av mange regnes Øyer som den arenakommunen som har hatt den beste etterbruken.

Juan Antonio Samaranch under avslutningsseremonien for Lillehammer OL 1994.

Ca. 1000 frivillige var fra Øyer, det vil si ca. ¼ av Øyers befolkning deltok som frivillige. Når jeg legger til at mange deltok som publikum, mange leide ut rom eller husene sine og/eller fulgte TV sendingene, kan en si at alle var delaktige på sin måte.

Hafjell var arena for 6 av 12 alpine øvelser: Slalåm, storslalåm og kombinasjonsslalåm for kvinner og menn. Det var flott vintervær, sola skinte og mellom 110-120.000 tilskuer var til stede disse dagene i Hafjell, og opplevde eventyrlig stemning og resultater. Den mest spesielle dagen var 25. februar da Lasse Kjus, Kjetil André Aamodt og Harald Christian Strand Nilsen tok de tre øverste plassene på seierspallen.

I Øyer bidro over 600 lokale kulturaktører til å fylle opp lange pauser og kalde venteperioder mellom omgangene i Hafjell. Dette var et viktig bidrag til eierskap, delaktighet, felles-

skap og utvikling av kompetansen innen kulturlivet i Øyer.

Da alle ordførerne som hadde vært i perioden fra 1970 frem til 2015 ble invitert til markering 25 år etter, ble spørsmålet om hvilken betydning OL 94 hadde hatt for utviklingen i Øyer kommune satt på dagorden.

Vi ble raskt enige om 6 temaer som beskriver dette. Disse er omtalt under.

Alle var enige om at OL 94 ble en suksess, selv om få hadde troen på forhånd. Ikke minst var media veldig kritiske og sikre på at dette kom til å bli en fiasko. Vi ble enige om at dette hadde vært avgjørende for utviklingen i Øyer og at alle hadde gode minner etter OL. Uten OL tror vi at Øyer ville vært på linje med andre lokalsamfunn uten vekst.

Av de 5 arenakommunene, Lillehammer, Hamar, Gjøvik, Ringebu og Øyer, er det flere som sier at Øyer er den kommunen som har dratt størst nytte av arrangementet i ettertid og hatt den mest positive utviklingen.

Et folkeliv uten sidestykke

Alle ordførerne var enige om at det fellesskapet som ble dannet der vi delte felles glede, entusiasme og stolthet under OL 94, var helt unikt. Vi løftet i flokk, deltok, bidrog hver på vår måte, delte opplevelsen og møtte opp. Kaldt var det, men det var det ingen som brydde seg om. Mange knyttet varige vennskapsbånd og husker fortsatt den gode stemningen som var på og utenfor arenaene. Øyer ble satt på kartet, nasjonalt og internasjonalt gjennom de alpine øvelsene i Hafjell.

Medialandsbyene i Øyer

Daværende rådmann, Svein Rønning, fikk gjennomslag for at medialandsbyene som skulle bygges på Hafjelltoppen og i Sørli, skulle være permanente bygg, ikke provisorier

slik LOOC A/S foreslo. Dette var starten på nye næringer, flere arbeidsplasser og utbygging av hytter og fritidshus/fritidsleiligheter i Øyer. Hvis medialandsbyene hadde blitt fjernet etter OL, ville vi neppe hatt den utviklingen vi ser i dag.

Hafjelltoppen ble bygd ut med 2000 permanente senger, mens det ble bygd 440 senger i Sørli.

Hafjell alpinanlegg

Det sies at utbygging og åpningen av Hafjell alpinanlegg er en av grunnene til at Lillehammer fikk OL i 94.

Hafjell alpinanlegg feirer 30 års jubileum i 2019. Reguleringsplanen for Hafjell ble vedtatt i 1984, anlegget ble bygd i 1988 og offisielt åpnet 1. desember 1989.

Hafjell er det eneste arenaen som ikke fikk etterbruksfond etter Lillehammer OL i 94. Da Hafjell åpnet, var det 7 heiser og løyper

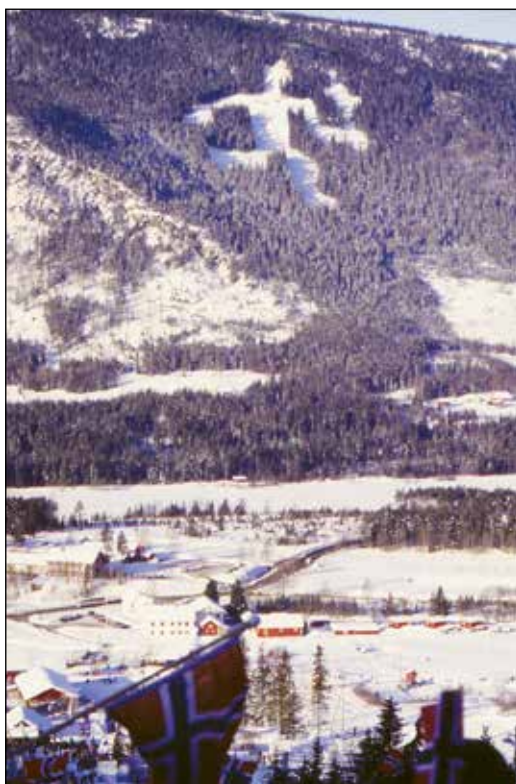
i Hafjell. Siden den gang er det skjedd mye utbygging i anlegget. Over LOOCs budsjett ble det brukt 71,8 mill. kr. i Hafjell. Investeringene knyttet seg blant annet til å øke kapasiteten i nedre stolheis, bygging av garasje for heisstolene, bygging av målhus, snøproduksjonsanlegg, sentral driftskontroll og alternativt heissystem.

I dag er Hafjell på topp tre blant alpinanleggene i Norge. De alpine øvelsene er den vinteridrettsgrenen som omfattes av størst interesse i de mellomeuropeiske landene. I 1936 ble de første rennene for menn kjørt i OL, mens kvinnene kom med fra 1948.

Fakkelmannen

Det mest synlige merke i det offentlige rom i Øyer etter OL er Fakkelmannen. Rådmann i Øyer, Svein Rønning, mente at en av de bratte lisdene i kommunen måtte være ideell til å få etablert Fakkelmannen ute i naturen. På en

befaring i Hafjellområdet forsommeren 1993, besluttet han, sammen med skogbrukssjef Carl Olav Holen, å forsøke å få den etablert. Fakkelmannen ble hugget ut som et skogprosjekt i samarbeid mellom flere, og bygde på OLs designprogram. I brev fra LOOCs designere og ansvarlig for designprogrammet, skriver de til Øyer kommune og påpeker at den Fakkelmannen som er hogd ut, avviker fra designprogrammet. Den er blant annet for tjukk. Det foreslås at det benyttes juletrær i ytterkantene for å gjøre den slankere. Fakkelmannen ble hugget ut, rett over for skiløypene i Hafjell. Der ble Fakkelmannen godt synlig for publikum og tv-kameraer som skulle dekke OL-øvelsene fra Hafjell. 25 år etter ligger fortsatt Fakkelmannen godt synlig på vestsida av dalen og minner oss om de glade februar-dagene i 1994.

Telekom

Det er viktig å huske at internett ikke fungerte slik som i dag under forberedelse og gjennomføring av OL 94. Lillehammer OL var det første i historien som hadde direkte resultatformidling via Internett, noe det norske Internett-selskapet Oslonett sto for. IBM som en av hovedsponsorene til arrangementet, stilte med det fremste som var av datautstyr og programvare, og det ble satset stort på utbygging av telekom til OL. Blant annet ble det bygget fiberkabel til alle arenaene. OL var også langt fremme med bruk av e-mail, skrivebordprogrammer, regnskapssystemer og resultat-service på arenaene. Bærbare mobiltelefoner og bærbare PC'er var også tatt i bruk, men sett i forhold til dagens utstyr, var dette en helt annen verden.

Oppgradering av E6 og ny Hundersæterveg

Det ble påkostet betydelig summer på å oppgradere E6 fra Oslo til Lillehammer og videre til Hafjell i forkant av lekene i 1994. I og med at medialandsbyen ble lagt til Hafjelltoppen, måtte vegen opp til Hundersætra forbedres da eksisterende veg var for bratt. Ny Hundersæterveg ble derfor bygget på rekordtid i forkant av OL.

Scandic Hafjell hotell og Hafjell hotell

Scandic Hotell, tidligere Quality Hafjell Hotell, er godt kjent langt utover distriktets grenser, da det ikke er få landsmøter som etter OL har vært avholdt her. Hotellet har blitt pusset opp, og er et godt alternativ for både konferanse og fritidsgjester også i dag.

Hafjell Hotell, tidligere Øyer Gjestegård, var bygget før vi fikk OL, og ble benyttet mye under forberedelse og gjennomføring av leke-

ne. Hafjell Hotell sammen med Hafjell Leke-land og Lilleputthammer er utviklet og fornyet, og har flere ganger fått utmerkelse for den beste hotellfrokosten.

Organisasjon

LOOC A/S hadde ansvaret for å planlegge og gjennomføre vinterlekene og avvikle selskapet. Lillehammer Olympiske Organisasjonskomité A/S (LOOC A/S) ble stiftet i 1989. Aksjonærene var Staten 51%, Norges Olympiske komité 24,5% og Lillehammer kommune 24,5%. Organisasjonen ble gjort om til konsern i 92/93 med Lillehammer-OL 94 A/S som morselskap og datterselskapene LOOC A/S arrangementselskapet, LOA A/S utbyggingselskapet og LOV A/S. LOV A/S var etterbruksselskapet som var deleid av LOOC A/S og kommunene Øyer, Lillehammer og Ringebu.

Starten i 1989 ble brukt til å etablere organisasjon, og den første ansatte var administrerende direktør Petter Rønningen. Da jeg begynte, telte organisasjonen 12 ansatte. Det var mange oppgaver som skulle løses når en skulle etablere en så stor bedrift.

På denne tiden var den store oppgaven å få på plass et budsjett og en Stortingsproposisjon for hele gjennomføringen. Som kjent hadde det skjedd mye siden første søknaden om statsgaranti ble utformet og sendt midt på 80 tallet.

Rammebudsjettet for OL ble vedtatt i Stortinget 13.12.1990 i St.prp. nr. 1 (1990-1991). Budsjettet anga en ramme på 7 milliarder på utgiftssida. Dette skulle dekke drift og investeringer og nær 2,5 milliarder på inntektssida (1991 kroner).

Reisen til Albertville

Alle som jobbet i LOOC A/S fikk tilbud om å ta en tur til vinter-OL i Albertville i 1992,

for å skaffe seg kunnskap om hva et OL var i praksis. Vi bodde i Les Saisies, lærte mye, besøkte mange arrangørsteder og fikk oppleve at de norske mennene tok flere gullmedaljer. For meg som øyværing, var det spesielt å få heie på Erling Jevne som ble nummer 5 på 30 km. Den praktiske kunnskapen vi fikk under lekene i Albertville, bidro til den suksessen vi klarte å skape på Lillehammer.

Fra etablering til avvikling

Det var mange opp og nedturen underveis i prosessen frem mot OL. Forberedelsene gikk gjennom fasene, etablering, planlegging, test, gjennomføring og avvikling. I takt med overgangen fra en fase til den neste, ble alt omorganisert. Dermed fikk vi god trening i endring. Mange ulike kulturer og syn skulle forenes om hva et OL skulle være. En felles prosess ble gjennomført for å få på plass en visjon og mål.

En felles visjon ble utformet:

De Olympiske vinterleker på Lillehammer skal være en idrettsfest og en folkefest som viser utfoldelse bygget på ekte verdier.

Vi vil at vårt arbeid skal bygges på og gjennomføres av disse fem verdiene:

- *Nærhet*
- *Delaktighet*
- *Glede*
- *Naturlighet*
- *Fair play.*

De ansatte

LOOC A/S var en bedrift med alle typer fagkompetanse og erfaringer. De ansatte kom alle fra tidligere jobber slik som landslagstrener, datakyndige, sikkerhetsekspert, kultursjef og kulturarbeidere, lærere, professor dr.med, FBI agent, general, oljemegler, rådmann,

arkitekter, ingeniører, designere, regnskapsmedarbeidere, journalister, mediefolk og innkjøpere. De ansatte kom fra mange nasjoner og var i alders-gruppene fra 18 til 70 år. I dag ser vi tilbake på vennskapet og den felles opplevelsen av å ha bidratt til å skape noe unikt.

For meg personlig som jobbet for LOOC A/S fra 89 til 97, er og blir Lillehammer OL et veldig spesielt kapittel i mitt liv. Når en deltar i alle faser med å planlegge og bygge en så stor organisasjon, gjennomføre det som er planlagt, for deretter å få være med å rydde opp og avvikle hele organisasjonen, og til slutt slukke lyset. Dette er noe de fleste aldri får oppleve.

Ansattkortet mitt i LOOC.

Dronning Sonja fotografierer under Kjørringsleppet.

Noen fakta fra OL:

Sport:

1737 idrettsutøvere fra 67 nasjoner
115 konkurranser ble avviklet
339 personer fikk medaljer

Frivillige:

Det arbeidet samlet opp mot 30 000 frivillige under lekene, 12 000 fra LOOC A/S, resten fra politi, transport, forsvaret, sponsorer mm.

Tilskuere og media:

1.207.396 betalende tilskuere
Samlet anslås det at 1 892 000 fulgte konkurransene i anleggene når en teller med løypepublikum, gjester og media
42 163 personer var akkreditert under OL på Lillehammer

Fra LOOC A/S - OL regnskap:

Drifts og arrangementsutgifter: 4,5 milliarder
Investeringer: 1,7 milliarder
Etterbruksfond: 0,4 milliarder
Inntekter: 2,7 milliarder, der TV rettighetene var den største inntektsposten med 1,4 milliarder.

Forsiden av slutt-rapport til Kultur-departementet

Kjørringsleppet – Hafjells beste ambassadører

■ STEIN B. OLSEN - GJENFORTALT AV KARI ARNØYGARD OG ÅSE MARI BØE WEDUM

ALLE FOTO: KJØRRINGSLEPET OG HAFJELLBOKA

De har sjarmert mange hundre millioner TV-seere. De er på fornavn med dronning Sonja. De ble kåret til årets doler, og de prydet førstesida i GD da de kastet stakken.

Men det var ikke mye om å gjøre at Kjørringsleppet aldri hadde eksistert. En liten invitasjon unna for å si det slik. Kari Arnøygard, gift med Tore Wedum på Aasletten, hadde hele sommeren og høsten 1988 levd med anleggs-trafikk på dørstokken. Da kulturminister Hallvard Bakke skulle åpne det etterlengtede skisenteret, dumpet det inn en invitasjon til Tore Wedum, ikke Tore Wedum og Kari Arnøygard, ikke Tore med følge, kun herr Wedum.

Dette reagerte fruene på Aasletten ganske så kraftig på. Ikke slik at hun bestemte seg

for å sabotere eller starte en demonstrasjon eller noe slik, nei, det var ikke ondsinnet ladet. Hun hadde ganske enkelt lyst til å være med på åpningen og festen hun også! Nå kunne hun sikkert ha lurt seg inn i mengden og stilt seg litt bak for å ha et godt overblikk over det som skjedde. Var hun heldig kunne hun jo fått et glimt av hallodamen Gunvor Hals! Men slik tenkte ikke Kari, hun ville finne på noe artig. Noe som gjorde at kjørringene i bygda neste gang det var festligheter ikke ble glemt!

Den første telefonen gikk til medsammen-svorne nummer en, nabo Solveig Hunder, det er ingen overdrivelse å si at hun tente på ide-en. En rask telefonrunde rundt om avslørte fort at de to ikke ble alene. Kjerringene stilte opp, nå manglet det bare en slagplan. Hele poenget måtte være at ingen skulle vite noe og at overraskelsesmomentet var fullstendig.

I bunad

Aasletten ble basen, og ikke mindre enn 40 damer ble med. På Aasletten bodde Royal Marines som ble ypperlige ledsagere og støttespillere.

På åpningsdagen den 14. januar 1989, troppet damene opp i sin aller beste finstas, bunader selvfølgelig. Damene inntok sine posisjoner litt oppe i bakken. En Hafjellsang ble skrevet, de etter hvert så legendariske bjellene var med, og damene svingte seg ned bakken.

Et fantastisk skue. 40 damer i bunad på ski, med flagg og bjeller, ledsaget av engelske soldater i gallauniform. Alle med unntak av arrangementskomiteen trodde innslaget var en del av åpningen. Damene kastet seg om hal-sen på kulturminister Bakke og Hafjellsangen runget over sørbygda.

- Alle trodde vi var en del av åpningen. For oss spilte det ingen rolle, vi oppnådde det vi ønsket, forteller Kari, som igjen bedyrer at det hverken var negative eller kupptanker bak Kjerringsleppets første opptreden.

Æreskjerring

Kjerringsleppet ble med videre og dukket stadig opp når en minst ventet det. Men det skulle gå litt tid før kjerringene igjen stjal showet, og da var det ingen hvem som helst som ble sjarmert i senk.

26. januar 1993 skulle dronning Sonja

Vi utnevner Sonja til æreskjerring, var Solveig Hunders strålende idé, og slik ble det.

på privat besøk i Hafjell, for å teste bakken. Siden dette ikke var et offisielt besøk, var det ikke mange som visste om det. Kjerringsleppet fikk vite det i siste liten. Spørsmålet ble hva de skulle finne på. Da dronningen, som er en meget god skiløper, svingte seg ned Hafjell, dukket Kjerringsleppet opp. Kjernen mellom kjerringene fra Øyer og Dronningen var riktig og ekte fra første stund. Dronningen ble utnevnt til æreskjerring og reagerte med å invitere hele Kjerringsleppet til påskelunsj på Prinshytta i Sikkilsdalen.

Minne for livet

Turen til Sikkilsdalen ble helt spesiell. Kjerringsleppet fikk hjelp av John Neremo og Johannes Owren med skyss inn til Sikkilsdalen. Her var hele kongefamilien på plass, og damene gled godt inn sammen med de prominente. Først var det skirenn, og damene hev seg ut i konkurransen med glød og seiersvilje. Deretter bar det på prinshytta og lunsj.

- Stemningen var helt utrolig. Både Kongen og Dronningen var og er fantastiske

personer, og vi storkoste oss. Vi hadde en fin og minnerik stund, husker Kari.

Med på turen til Sikkilsdalen var også Bjørg Diesen, hun gikk på ski fra hytta i Sjo-dalen. Det i seg selv er ikke så spesielt. Poenget var at Bjørg akkurat hadde blitt mamma, og utover dagen ble mjølkesprengen påtrengen-

Og selvfølgelig havnet damene i avisa. Kjerringsleppet var skapt, og takkebrev fra både ordfører og fylkesordfører sørget for en perfekt start.

Damene hev seg i konkurransen.

«Kong Harald, eneste hane i kurven»

de. Da Kongen så fikk vite at Bjørg skulle gå tilbake til hytta i Sjødalen, tok han øyeblikkelig affære og ordnet kongelig wieseltransport for Bjørg.

OL var bare ett år unna, og kong Harald passet på å invitere damene på VIP-tribunen.

- Dere er alltid velkommen, var hilsenen fra Kongen.

Dronningen spanderte middag

Før damene reiste til lunsj i Sikkilsdalen, hadde de allerede bestemt at middag skulle inntas på Hafjell Quality. Stemningen i bussen tilbake var mildest talt høy, og damene hadde problemer med å skjønne hva de hadde vært med på. Da følget hadde inntatt middagen, kom hovmesteren med en ny overraskelse.

- Jeg har fått beskjed fra Dronningen om at hun gjerne vil spandere middagen på dere.

Damene ble både rorte og stolte.

Tidlig i leken tvang det seg fram en uniforming. Rutaliv og rondastakk med hverdags-skjorte ble valgt. De fleste opplegg skjedde imidlertid utendørs, og hva skulle en ha utenpå? Valget falt på Øyerkofta etter mønster fra Hjørdis Grimsrud.

- Det var mye styr rundt dette. Vi hadde kontakt blant andre med Folkedraktrådet for å sikre oss at vi ikke gjorde noe galt.

Mange kjendiser ble sjarmert av Kjer-

ringsleppet. Alpinsportens Don Juan, italienske Alberto Tomba, var en av dem. Han vant World Cup i 1991, og skjønnte lite da et titalls damer kastet han i været. Aldri har vel damene kjent så grove og harde lår! Da Tomba kom tilbake til finalen i 1993, ble det et hjertelig gjensyn.

Høydepunktet

Kjerringsleppets aller største høydepunkt var opptreden under OL. Sammen med Dronningen skulle de kjøre ned Hafjell-løypa, med flagg og bjeller, iført rutaliv og rondastakk.

- Vi var tidlig ute, og var svært nervøse. Det er ingen hemmelighet at vi grudde oss forferdelig til å kjøre ned den isete og vanskelige løypa. Selvfølgelig tenkte vi på at det var mange millioner TV-tittere, men det var ikke det som bekymret oss. Det var kulden, minus 20, og vi ventet i 20 minutter før vi fikk klarsignal. Stemningen var mildt sagt nervøs. Da Dronningen endelig kom, var hun rolig som alltid, og det var et stort øyeblikk da vi endelig kunne sette utfør.

Den norske Dronningen med Kjerringsleppet etter seg, i bunad, med flagg og bjeller, ble en av de heftigste scenene fra OL. Utenlandske journalister trodde knapt sine egne øyne, og i USA ble dette slått stort opp. Damene ble øyeblikkelig hyret av CNN, og intervju og bilder gikk på nyhetene hele dagen. Amerikanerne forelsket seg i denne scenen.

Hele opplegget med Dronningen skulle være hemmelig, og en rekke journalister og fotografer gikk dermed glipp av oppvisningen.

- Jeg husker en japansk fotograf, nærmest på gråten, lurte på om jeg ikke kunne få Dronningen ut igjen slik at han fikk et bilde. Jeg husker at jeg syntes så synd på han at jeg gikk inn, men da hadde Dronningen allerede skiftet.

Gapahuk

Etter skikjøringen bar det rett til Kjerringsleppets egen gapahuk. Med Solveig Hunder og Kari Arnøygard i spissen sammen med dronning Sonja.

- En uvirkelig opplevelse. Her gikk vi tre med sikkerhetsvakter rundt oss, mens tusener av tilskuere ropte og heiet. Jeg tror både Solveig og jeg følte oss som dronninger. En følelse vi begge likte, ler Kari.

I gapahuken ble det servert pulverkaffe. Alle som en var iskalde. Problemet var at det fantes bare en eneste kopp.

- Vi drakk alle av samme koppen, Dronningen også.

Moder jord i sølv

27. februar kom det så et personlig takkebrev fra dronning Sonja hvor det blant annet stod: «Takk for glade stunder sammen med dere.

«Flotte kjerringer» kastet stakken.

Jeg er stolt av at det finnes så flotte «kjerringer» som dere. Lykke til videre.»

Dronningen ga alle i Kjerringsleppet en gave. Moder jord i sølv (OL-piktogram).

Under hele Kjerringsleppets eksistens har det vært obligatoriske skitreninger i Hafjell, med blandet oppmøte. Men ski og skiopplevelsen har vært sentrale hele veien. Etter OL ble Kjerringsleppet brukt i flere sammenhenger. Da Wenche Myhre giftet seg med Arthur Buchardt i Øyer var det naturlig at det var Kjerringsleppet som sto espalier utenfor kirken og holdt innpåslitne tyske fotografer unna. De har gått på ski på Karl Johan, i kongens by København, og dukket opp på de mest underlige steder.

Med så mange damer, så mange oppdrag, litt krangling må det også ha vært?

- Å nei, sier Kari og forteller om retningslinjer og vedtekter som koker ned til at to damer stort sett har bestemt alt, Solveig og Kari.

- Vi har lyttet, men til sjuende og sist er det vi som har bestemt, i den grad vi ikke har kommet til enighet, og det har vi stort sett gjort. Møteplass for Kjerringsleppet har alltid vært på Aasletten.

Da 10 år etter OL skulle markeres, var det også slutt for Kjerringsleppet. For, som Kari sier, alt til sin tid. Alle var skjønt enige om at avslutningen skulle stå i stil med det Kjerringsleppet hadde stått for. Et heidundrende avskjedskalas ble det. Da stakkene ble kastet var det til ellevill jubel og takknemlighet for hva de hadde opplevd. Og selvfølgelig prydet Kjerringsleppets avskjed førstesida i GD. Det skulle liksom bare mangle.

Vinterturismen i Musdal

■ JØRGEN SKAUG

Gjennom store deler av det forrige århundret har det vært en utstrakt vinterturisme i Musdal, der Winge turisthotell og til dels Optun Gård og Pensjonat har vært drivkraften. Åpningen av jernbanen fram til Tretten i 1894 var nok kanskje den viktigste årsaken til at turisttrafikken til distriktet fikk sin oppblomstring i begynnelsen av det forrige århundret.

Christian S. Winge,

Christian S. Winge, f. 1860 i Kristiania, var grunnleggeren av Winge Sanatorium. Han var sønn til skipsmegler Rudolph Winge. Etter å ha vært i utlandet noen år, drev han en tid med egen agentvirksomhet i hovedstaden. Men det var nok gjennom hotelldrifta han fant sin egentlige livsgjerning. Etter at Gausdal Høifjeldssanatorium ble åpnet i 1876, ferierte Chr. S. Winge der deler av sommeren i 12 år på rad. Gjennom denne tiden på Gausdal kom det tanker om å bygge et sanatorium ved Gålåvatnet i Fron, og Winge tok på seg ansvaret for å realisere disse planene.

Da Chr. S. Winge drev med sanatoriebygget ved Gålåvatnet, måtte han av og til også dit opp på vinterstid. Og det var da han på fine solskinnsdager kunne se hvor fint det kunne være i fjellet om vinteren, at han fikk ideen: Hvorfor ikke bygge et sted som kunne ta imot gjester også om vinteren? Dette var en helt ny tanke. Chr. S. Winge var en handlingens mann, og ikke lenge etter var han i gang med å realisere tanken om vinterdrift. Han tok først ut på leiting etter et passelig sted, og det ble til at han festet seg til en plass i Galterudbygda øverst i Musdal. Han kjøpte to av Galterudgardene for å bygge et sanatorium som å kunne ta imot gjester også om vinteren.

I juni 1901 kunne Winge Sanatorium ta imot de første 25-30 gjestene, og det fortsatte vinteren etter. Dermed hadde Gudbrandsdalen fått sitt første sted for vinterturisme. Og ikke nok med det, Winge Sanatorium skulle også bli det første av dette slaget i hele landet. Det var først senere at hotell kom inn i navnet.

Chr. S. Winge var en dyktig hotellmann, og hans sanatorium fikk alt fra første stund et godt ord på seg. Også utlendinger fant snart veien dit, helst svensker og dansker, men også turister fra andre nasjoner. Etter bruddet med Sverige i 1905 holdt nok svenskene seg borte en tid, men tallet på danske turister vokste. Den mest utholdende dansken var lege og professor, Ernst Carl Schmiegelow. Han

Skiturister fra Winge ved setra til Skaug øverst på Musdalssetra på veg innover mot Roåker, og kanskje til Skei 14. mars 1930. I bakgrunnen ser vi Skeikampen og Prestkampen. Foto: Anders Beer Wise.

besøkte Winge noen uker om vinteren hvert år i 35 år. Han trivdes på stedet, og la ikke skjul på at han hadde anbefalt Winge for sine landsmenn, og rådet dem til å ta et vinteropphold på Winge.

Reisehåndbok for Gudbrandsdalen og Lillehammer 1905 har følgende beskrivelse av Winge:

25-30 Gjastesenge. Stedet er vakkert beliggende paa Sydkraaningen af Musdalsaasen med vid udsigt over Øyer, Tretten og en del af Gausdal. Fra Sanatoriet udflugt til Musdalsseteren (3/4 time op): God setervei, derfra til Killiseteren og Killiknappen, hvorifra prægtigt rundskue.

Fra Stationen kjørevei op vestsiden forbi flere gaarder, Vasserud og Lagethon. I vakre svinger gjennom Musdal. Denne er en høitliggende liden bygd for sig selv. Ganske tæt bebygget. Ypperlig udsigt, ren og frisk luft, hvorfor mange byfolk har bygget der oppe. Fra Tretten til Gausdal sanatorium trenger man 3-4 timer naar man gaar.

I 1909 solgte Chr. S. Winge sanatoriet til søstrene Julie og Karen Rustehage fra Fron. Noe senere ble han gift med Julie, den ene av de nye eierne. I 1915 ble det på nytt eierskifte da Agnes og Annas Berle kjøpte stedet. Julie og Chr. S. Winge kjøpte så noen år senere eiendommen Øygaren på Sør-Tretten, og begynte med hotelldrift der med navnet Øygaren Pensjonat. Chr. S. Winge døde i 1931, 71 år gammel.

Om hotelldronnigen Agnes Berle

Agnes Berles ektemann, Annas, døde allerede i 1923, og Agnes måtte fortsette driften alene. Hun var liten av vekst, men sterk på alle måter. I familien het hun bare "Lille-Agnes". Winge ble i fru Berles tid et turisthotell som kunne måle seg med Bolkesjø, Gåla og Fefor. Da hun overtok, hadde hotellet 26 senger, da hun 1936 overlot det til sin eldste datter, Marthe, og svigersønn Nils Smith-Erichsen, var kapasiteten økt til 82 senger. I sin tid på Winge bygget hun ut hotellet 3 ganger, fikk

innlagt elektrisk lys, sentralvarme, varmt og kaldt vann og eget bad med WC til mange av gjesterommene.

Agnes Berle kjøpte videre den lille turisthytta på Skeikampen, som hun bygde ut til en langt større hotellbedrift. 1937 stod et moderne Skeikampen Høyfjellshotell ferdig med 100 senger. Hun flyttet dit, og drev hotellet fram til 1950. Da overlot hun Skeikampen til sin yngste datter, Erikka, og hennes mann Alf Chr. Andersen. I en alder av 74 år kjøpte Agnes Berle i 1953 nok et hotell, nabohotellet Gausdal Høyfjellshotell.

Agnes Berle mottok i 1947 kongens fortjenestemedalje i gull for sitt virksomme arbeid i turisttrafikkens interesse.

Agnes Berle f. Fillingen i 1879, var en «self-made» person, faren var en polsk glassblåser ved Høvik glassverk, og hele familien bodde på Høvik. Alle snakket flytende tysk, noe hun fikk god bruk for senere.

Agnes Berle

Hun foretok 3 reiser til USA, men fant seg ikke til rette og kom tilbake. I 1905 fikk hun mulighet til å kjøpe et hotell nederst i Karl Johansgt. i Oslo, som ble Fillingers Hotell.

Hun hadde ikke kapital, men hun mente at bryggeriene var bedrifter som kunne hjelpe til med finansiering. Hun tok kontakt med direktør Ringnes på Ringnes Bryggeri og spurte om et lån på kr. 5.000,-. Det kunne hun jo få, men han lurte på hva hun kunne stille som sikkerhet? «Intet annet enn mitt blide åsyn», svarte fru Berle, og gikk ut døra med pengene i veska.

Det som da også hørte med, var å reise på årsmøte i Norsk hotellforbund. Hun meldte seg på et slikt møte som det året skulle finne sted i Bergen. Der møtte hun sin skjebne, salgsdirektøren i Hansa Bryggeri, Annas Berle.

De giftet seg og flyttet til Oslo for å drive Fillingers Hotell. Nå viste det seg ganske snart at helsa hans ikke var god. Han trengte ren og oksygenholdig luft, noe det ikke var så mye av i Oslo den gangen heller, og de søkte seg ut av Oslo. I 1915 fikk de kjøpt Winge Sanatorium i Musdal.

Agnes hadde 5 søsken, hvorav yngstemann var gutt og godt bortskjemt. Han fant ut at han også skulle ha hotell, så han kjøpte Grand Hotell på Gjøvik, for bare lånte penger.

Som tidligere nevnt, døde ektemannen Annas i 1923. Og ikke lenge etter hans død, så meldte lensmannen seg på døra. Det viste seg da at Annas i sin godhet hadde garantert for sin svoger. Sammen med døtrene, Erikka og Marthe, på 4 og 8 år, satt Lille-Agnes der med hele brorens konkurs i fanget. Dette var meget dramatisk, hun hadde ingen mulighet til å klare dette, men ga seg ikke uten kamp da heller. Det var så vanskelig at når telefonen ringte, så var det eldstedatteren Marthe

som måtte ta den. Var det noen som spurte etter penger, så var fru Berle ikke til stede. Var det andre ting, så fikk hun telefonen. Hvis Marthe og Erikka fikk gaver av stamgjester, sjokolade, konfekt o.l., så ble dette lagt ut i resepsjonen for salg til de andre gjestene.

Etter hvert som Annas familie i Bergen skjønnte hvor vanskelig dette var og hvor det kunne havne, så tok de tak. De fikk til en akkord med kreditorene, betalte denne og reddet henne og døtrene.

Årene gikk, og etter hvert gikk Winge bra. I 1936 inviterte fru Berle alle i familien, med ektefeller, fra Bergen, til en helg på Winge. Når de kom ned til middag på lørdag kveld, lå

Lille-Agnes på skitur med en av stamgjestene på Winge gjennom 35 år, den danske professoren Ernst C. Schmiegenlow.

det ved hver kuver en konvolutt. Inne i konvolutten lå det en sum penger som tilsvarte den summen som de enkelte hadde gitt i forbindelse med akkorden + renter, og med et hyggelig brev med takk for lånet.

Winge under 2. verdenskrig

Tyskerne tok Winge under krigen, og bygningen ble mye brukt som rekreasjon for mannskaper på tyske ubåter.

Familien fikk lov til å bo der en stund, men ble etter hvert kastet ut, og de fikk leie en hytte på Skei.

Mens familien ennå fikk bo på Winge, så var det ulike hendelser. De som ofte var i sentrum av begivenhetene, var svigersønnen Nils Smith-Eriksen og Lille-Agnes. Smith-Eriksen var i hjemmefronten. Hans oppgave var å skaffe mat til hjemmefront-folk og andre nordmenn som trengte det. Det var ikke til å unngå annet enn at han ble tatt og arrestert.

I den sammenhengen, så elsket gestaposjefen på Lillehammer, herr Stuckman, å komme opp til Winge og fortelle fru Berle at han håpet for familiens skyld at Nils ble stilt for norsk rett, fordi da hadde han en teoretisk mulighet til å slippe unna med en dom på livstid. Ble han derimot stilt for tysk rett, så var det garantert dødsdom.

Dette tok selvfølgelig veldig på hans kone, Marthe, og dette så også hennes mor, Lille-Agnes. Hun bestemte seg da til å ta et oppgjør med Stuckman. En dag hun så hans svarte Mercedes på veg opp Winge-gutua, så stilte hun på trappa og tok i mot Stuckman på følgende måte:

Før han omtrent kom ut av bilen, så skjelte hun ham ut, og fortalte ham at verken her eller andre steder i Norge var tyskerne ønsket, og han kunne bare snu og ta alle tyskere med seg og returnere til Tyskland.

Stuckman ble selvfølgelig helt overrasket, hvorpå han gjorde Hitler-hilsen, sa: «Jawohl, frau Berle!» og returnerte øyeblikkelig til Lillehammer.

Lille-Agnes gikk inn og pakket en koffert som hun ville ha med seg, for hun var helt sikker på at nå ville hun bli arrestert. Men ingen ting skjedde, og hun kom gjennom hele krigen uten å bli arrestert.

Da freden kom i mai 1945, spurte sjefen for Hjemmefronten henne om hun hadde noen ønsker i forbindelse med kapitulasjonen. Hun hadde ett, og det var at hun godt kunne tenke seg et møte med Stuckmann, som nå satt fengslet i Trararo på Lillehammer.

Dette ønsket ble innfridd, og hun fortalte at hun ble geleidet inn i det som tidligere var gestaposjefens Stuckmans forhørs- og torturkammer. Stuckman satt midt i rommet på en krakk og under en sterk lyspære.

Med en gang hun kom inn gikk han opp i

grunnstilling, men han måtte holde på buksa, fordi de hadde tatt fra ham bukseselene så han ikke skulle bruke disse for å henge seg. Hun fortalte at hun hadde ventet å bli arrestert etter deres siste møte på Winge, men det hadde han ikke tenkt han skulle gjøre.

Han kunne derimot fortelle at hun i sitt klesskap hadde en stor tre-kiste med mye gammelt og delvis skittent tøy oppi, og under dette hadde hun en radio hvor hun hørte på London hver dag, og at hun hadde et atlas hvor hun hver dag merket med en knappnål om fronten gikk fram eller tilbake. Alt dette og mere til visste han, men hadde ikke gjort noe med det. Han var en av de ti/tolv som ble skutt i landsvikoppkjøret etter krigen, så han var ellers absolutt ikke blant de snilleste.

Da Lille-Agnes kom ut etter dette møtet med ham som varte i ca. 1,5 timer, og etter at han hadde fortalt om alt han visste, men hadde latt gå, så måtte hun innrømme at det var

noe sympatisk ved ham. De to hadde en slags respekt for hverandre, kjemien dem imellom stemte rett og slett.

Hotelldriften på Winge kom i gang igjen etter krigen senhøsten 1945.

Marthe og Nils Smith- Eriksen viderefører driften i Lille-Agnes ånd

Marthe og Nils Smith Eriksen drev Winge i Lille-Agnes ånd i tiden 1936 - 1957

Etter at Marthe og svigersønn Nils Smith-Erichsen overtok Winge i 1936, fortsatte de å drive Winge fram til hotellet ble utsatt for en stor brann i mai 1957. Hotellet hadde da nærmere 100 sengeplasser, og den blomstrende vinterturismen knyttet til stedet i neste 60 år ble dermed avsluttet. På det meste hadde Winge Turisthotell nærmere 30 ansatte.

Aktivitetene på Winge vinterstid var nok i stor grad knyttet til skigåing og opplevelser i naturen. Det ble tidlig merket og gått opp skiløyper fra hotellet. Den rødmerkede løypa på ca. 15 km gikk oppover skogen til Musdalssetra og videre innover myrene til Roåker, over Killia og Sjøsetra til Skei. Den gulmerkede løypa på ca. 12 km gikk gjennom Blesumlia og Rødumsbygda bort til Killielva, og videre oppover lia forbi Jøynnbusetrene til Skei. Det var også en blåmerket skiløype i åsen mellom Musdalseter, Djupdalen og Roåker. I den

Vinterturistene i Musdal hadde enkle skiløyper i oftest jomfruelig vinterterreng, slik som på dette bildet i begynnelsen av 1950-årene med Roåkerknappen og Killiknappen i bakgrunnen. Foto Normann

tiden var det ikke snøskutere og tråkkemaskiner som holdt skiløypene oppe gjennom hele vinteren. Før jul ble skiløypene merket og tråkket opp av ansatte ved hotellet og lokale skiløpere i Musdal. Jeg husker at jeg som guttunge i 1950-årene var med på å trække skiløypa fra Winge om Musdalssetra og inn til Skei.

Det var også anlagt skøyteis om vinteren på en grusbane i nærheten av hotellet, og Winge var det første hotellet på landet som hadde et innendørs svømmebasseng.

Hotellet hadde egen skiskole for sine gjester, og mang en danske har lært å gå/stå på ski akkurat på Winge.

I vinterkvelder ble bønder i Musdal leid inn til å kjøre kanefart med gjester over skogen til Svingvoll, og gjerne en rundtur opp gjennom Blihovdbygda. Dette var nok spesielle og stemningsfulle opplevelser for mange gjester fra byen, der de satt i satt i sluffer med skinnfeller over seg, trukket av hester med dombjeller og oftest under en stjerneklar himmel.

De fleste gjestene kom med jernbanen til Tretten Stasjon. Fram til midten av 1920-årene ble gjestene kjørt med hest og slede opp

Winge turisthotell 1930.

Musdalsveien til hotellet. Da overtok bilene denne transporten. Sigurd Hanssveen ble ansatt som sjåfør på Winge i 1926, og kjørte standsmessig med amerikanske biler av merket Nash. Etter hvert var det hans bror, Johan, som overtok hotellets sjåførjobb. Sigurd selv startet egen drosjevirksomhet fra hjemmet sitt litt lengre nede i Musdal.

Den kjente postkortfotografen Anders Beer Wilse bodde både på Skeikampen og på Winge ved flere anledninger. Han har tatt mange flotte naturbilder fra området, særlig rundt 1930, bilder som i dag ligger digitalt tilgjengelig i Nasjonalbiblioteket.

Taubane opp mot Musdalssetra

Det er en bra stigning på ca. 250 høydemeter fra Winge og opp til de øverste setrene på Musdalssetra. I 1937 ble det anlagt en egen taubane, 700 meter lang, fra et stykke oven-

for hotellet og gjennom skogen nesten opp til Musdalssetra. Det gjorde nok oppturen noe lettere, men taubanen ble ingen stor suksess, og ble nedlagt etter noen år.

Turisttransport med traktor

I 1950-årene brukte hotellet en Ferguson Gråtass med halvbelter for å kjøre gjestene langs seterveien opp de 250 høydemetrene fra Winge og opp til Musdalssetra. Bak traktoren var det en overbygget slede, og der satt gjestene på benker langsmed sleden. Det var som oftest Paul eller Johan Hanssveen som kjørte traktoren. Begge var ansatte ved hotellet.

Optun blir til

I 1916 kom Oluf Chr. Wulfsberg til Musdal, opprinnelig fra Drammen, men med forretningsvirksomhet i London gjennom flere år. Han kjøpte opp flere småbruk, ja, nesten

Anna og Sverre Strangstad.

hele Galterud-bygda. Dette ble til en stor gard – Optun. Wulfsberg bygget opp husa på gardsbruket, senere også hus for gjestetrafikk, og som til sist ble Optun Gård og Pensjonat. Wulfsberg døde allerede i 1934. Julie, enken etter Oluf Chr. Wulfsberg, leide etter ektemannens død bort Optun til Anna og Sverre Strangstad.

Anna og Sverre Strangstad opparbeidet et meget godt og anerkjent pensjonat, godt besøkt sommer som vinter. Da Julie Wulfsberg døde i 1952, fikk Anna og Sverre Strangstad kjøpe Optun fra arvingene etter Wulfsberg, og de var brukere både av garden og pensjonatet fram til 1957. Da tok deres datter, Synnøve, og svigersønn, Karl August Hunstad, over Optun.

Synnøve fikk kallenavnet Santa, fordi hun var født St. Hansaften. Hun drev pensjonatet i noe omfang fram til ca. 1996.

Optun hadde 30 sengeplasser på det meste, og en betjening på 5-8 personer. Også i Optun var det naturen, stillheten, omgivelsene og den friske luften som trakk gjestene til stedet. Vinterstid var det nok skiaktivitetene som var det dominerende – i mye av de samme skiløypene som gjestene ved Winge benyttet.

Sverre Strangstad var pensjonatets sjåfør

Skiturister fra Winge er kommet opp på Speilet 14. mars 1930, det høyeste punktet på skiløypa mellom Musdalseter og Roåker. Her er det vid utsikt mot Roåkerknappen og Killiknappen i bakgrunnen på bildet, men også mot Skeikampen, Prestkampen og helt inn i Rondane på andre siden av Gudbrandsdalen.

Foto Anders Beer Wilse/Norsk Folkemuseum.

Transport av gjester fra Winge opp Musdalssetra med traktor i 1950-årene. Fotografert av Normann ved Hongsetra. Hafjell i bakgrunnen.

Synnøve Strangstad.

med sin Dodge 1934 modell, der han hentet og kjørte gjestene tilbake til Tretten Stasjon etter endt opphold. I 1954 ble Dodgen byttet ut med en ny grønn Opel Kaptein.

Pensjonatet i Optun er i dag solgt og ombygget til en staselig enebolig.

Pengesterke byfolk kjøper eiendommer til fritidsbruk

Rundt 1900 var det flere byfolk som oppdaget Musdal, en særdeles vakker grend langs vegen mellom Tretten og Gausdal. Flere pengesterke byfolk kjøpte eiendommer til fritidsbruk i grenda. En av disse var en millionær fra hovedstaden som hette Jacob Bræin. Han var andelshaver ved Gausdal sanatorium. Han kjøpte jord og et skogstykk fra Ourom

og bygde seg den særegne villaen, Aurtun. Familien Scott-Hansen kjøpte Eldstadløkka helt øverst i Musdal, og bygde seg flere flotte villaer der. Enkefru Simonine Hansen, søster til gamle fru Winge og mor til Christian Winge, kjøpte garden Hongshagen. Her bygde de seg en herskkelig villa. Thomas Jacob Aall, byråsjef og assessor i Kristiania, bygde seg en stor, flott villa på Galtrudhaugen øverst i Galtrudbygda, der han bodde fram til han døde i 1915. Dette er også en del av vinterturismen i Musdal.

Utstrakt hyttebygging rundt Musdalssetra

Etter krigen var det en del byfolk som fikk bygd seg hytter inne på seterlökkene oppe på Musdalssetra.

På 1970-tallet var det flere grunneiere som planla det første hyttefeltet i området mellom Djupdalen og Roåker. Dette var hytter med enkel standard uten innlagt vann og strøm, og uten vinterbrøytet veg. I dette hytteområdet kalt Grønåsen, ble det totalt bygd 30 hytter.

Rundt 1990 ble det planlagt et nytt hyttefelt, Søre Grønåsen, i den sørvestlige skråningen fra Musdalseter i retning mot Roåker med vid utsikt mot Gausdal, Synnfjellet og Skeikampen. Her ble det i 1990 årene bygd 34 hytter.

Fra år 2008 ble det ytterligere planlagt store hyttefelt nord og øst for Musdalsseter, der det i de siste 10 årene er planlagt for eller bygd 184 høystandard hytter med innlagt vann og strøm, og med vinterbrøytet veg til hyttedøra. Ytterlige 60 - 80 tomter er det planer om for fritidsboliger mellom Musdalsseter og Djupdalen. Totalt i området rundt Musdalsseter er det bygd eller planlagt for ca. 350 fritidsboliger. All denne hyttebyggingen har ført til en meget omfattende vinterturisme i Musdal,

større enn noen gang før. Og dagens vinterturister benytter det samme flotte skiterrenget, som de tidligere gjestene ved Winge og Optun benyttet.

Fra 1960 årene ble skiløypene kjørt opp med snøskuter. I dag benyttes de meste moderne løypemaskinene som setter nye trikeskinner etter hvert snøfall. Skiløypene i området er i dag også knyttet sammen med løypenettet til Skeikampen og Kvitsfjell.

Kilder

- Årbok for Gudbrandsdalen 1972, Kristian Ourom – Winge Turisthotell
- I gamle fotefar 1989, Trygve Hølen – Taubana
- I gamle fotefar 2004, Oddvar Stensrud – Reisehåndbok fra 1905
- Et bygdesentrum blir til, Kristian Pålstrud
- Gausdal 100 år på fjellet, Ivar B. Blekastad
- Samtaler med og notater fra Andreas Smith Eriksen
- Samtaler med Anne Sophie Hunstad

Det var omfattende skiaktiviteter på jorden nedenfor pensjonatet i Optun, slik som på dette bildet tatt av fotograf Normann i 1952.

Glimt fra en gammel tid

Øyer og Tretten historielag har en stor samling med gamle bilder som er godt registrert med anledning, tid og sted.

Bilde fra Hjelmstadstuen 1933. Foran fra venstre ser vi Olaf Hjelmstadstuen og Jenny Granheim. Bak fra venstre ser vi Åsta Hjelmstadstuen, Asmund Hjelmstadstuen, Oddrun Hjelmstadstuen og Ottar Granheim.

På trappa til Nustadbutikken 1932. Fra venstre, Oddvar Nustad, Inga Tande og Ivar Olsen.

Bildet er tatt ved bombytta til Østfellveien. Her ser vi veiens andelseiere. Sittende fra venstre: Olaus Kleva, Ole Krukhaugen, Jon Granheim, Johan Holmen, Jens Johnsgård og Harald Aaen. Stående bak fra venstre: Gunnar Moen, Hans Svehaugen, Østen Tande, Ole Lokvam, Olaf Glomstad, Ingvald Fonstad, Ole Prestegarden, Harald Brubakken, Jan Solbrå, Ola Hjelmstad, Magnus Ledum, Enok Stalsberg, Erik Bjerkestuen og Ole Flatemo.

Dansk professor – den fremste av alle turistene i Musdal

■ JØRGEN SKAUG

Den danske legen og professoren, Ernst Carl Schmiegelow, var en trofast gjest ved Winge Turisthotell i Musdal. I 35 år, fra 1904 til 1939, kom han hit noen uker for å gå på ski. I et intervju på sin 85 årsdag i 1941, sier den spreke dansken og norgesvenn bl.a følgende: Terrenget her passer meg utmerket. Det er gode muligheter både for lettere og mere anstrengende turer, – og så er der alltid omkring 1 meter snø. Det hjelper så deilig når man faller. Det er dusinvis av gode turer, og etter hvert kjente jeg terrenget omtrent som min egen bukselomme, så jeg kunne opptre som fører både for dansker og for nordmennene..

Maleri av Schmiegelow.

Ernst C. Schmiegelow var født i Rønne og ble utdannet lege. Han fikk sin doktorgrad allerede i 1882. I 1916 ble han professor ved Københavns universitet. Han stiftet Dansk Medicinsk Selskab i 1919, og var formann der i flere år. Schmiegelow nøt stor anseelse blant utenlandske kolleger, og i tillegg kom foruten hans faglige dyktighet, hans sjarmerende personlighet, optimistiske livssyn og store gjestfrihet.

Han ble Ridder i den danske ridderorden, Dannebrog, i 1900, Dannebrogsmann 1920, Kommandør av 2. grad 1926 og av 1. grad 1936.

Gjestene ved Winge turisthotell var i stor grad dansker. En av årsakene til at Winge ble et så populært feriested for dansker var nok de varme anbefalingene fra denne danske professoren. Professor Schmiegelow ble en god mann for norsk turisttrafikk i sin alminnelighet, og for Winge Turisthotell i særdeleshet. Hans anbefalinger har trukket mange dansker til Norge og Winge.

Agnes Berle, som drev Winge Turisthotell i tiden 1915 – 1936, sa bl.a. følgende om Schmiegelow i et intervju i Gudbrandsdølen i 1947:

Det er intet annet hotell som har så stor andel danske gjester som Winge. Er det 100 gjester kan en gå ut fra at 90 er danske. Mest er det leger og jurister fra Danmark som har vært her, og de kommer igjen år etter år – og deres barn og barnebarn kommer også. Meget av det danske besøk kan jeg takke professor Ernst Carl Schmiegelow for. Han var fast gjest på Winge hvert eneste år, og var en entusiastisk forkjemper for skisporten og for ski-

terrenget heroppe. Han var 90 år for en tid siden – og da var det stor fest for ham i København, og jeg var plassert ved hans side ved festbordet.

I et intervju med Gudbrandsdølen 8. februar 1929, sa bl.a Smiegelow (som da var 73 år):

-Fremdeles i beste vigør, spør journalisten fra Gudbrandsdølen Ernst C. Schmiegelow, som nå i 30 år har tilbragt noen vinteruker på Winge turisthotell.

-Nesten bedre enn noensinne, lyder svaret. Jeg er fremdeles ute på ski mine 3-4 timer hver dag, og går neppe noen dag kortere enn 10 km. Herlig og avvekslende terreng her oppe. I vid omkrets kjenner jeg terrenget ut og inn. Prektige løyper oppover til Musdals-

setra, Djupdalen og innover til Killiknappene.

Det faller vanskelig å tro at den spenstige mannen foran oss går i sitt 73. år. Bevegelsene er ledige og raske, og årene synes ikke å tyngde det minste. Men så er han en friluftsmann av de sjeldne.

-Dere dansker føler ikke den norske vinter streng?

-Neida. Luften er så tørr, og så er her så vindstille. Jeg behøver ikke noe på hodet om det er flere kuldegrader.

-Og hvordan føles det å være jublant etter så mange besøk på Winge?

-For meg står stedet som et hjem jeg alltid finner det vederkvegende å komme tilbake til. Jeg elsker Norge og nordmennene som det beste etter Danmark, og betrakter dansker og nordmenn som en familie.

Schmiegelow var lommekjent i området rundt Musdalssetra, der Speilet, - et vakkert utsiktspunkt midt mellom Musdalssetra og Roåker, var målet for mange på Winge. Her er han fotografert ved Speilet 1. mars 1927 sammen med spreke damer. Foto Anders Beer Wilsel/Norsk Folkemuseum.

-Er det så at danskene mere enn før setter kursen nordover til oss når de skal på ferie?

-Det er sikkert, og blant årsakene hertil er nok at vi nordboer føler oss mere som ett. Vi reiser også nå svært billig, så det for mange er lett overkommelig å ta et opphold her. Her vil jeg også nevne en ting som kanskje kan høres nytt for enkelte. Der er nå mange større firmaer i Danmark som belønner sine dyktigste folk med å koste på dem en reise og et kortere opphold her i Norge. Og dette tror jeg virker heldig for begge parter.

-Har De inntrykk av at det fra norsk side gjøres meget for å øke turisttrafikken?

-Absolutt. Alt blir tilrettelagt på beste

måte. Jeg synes at det legges svært meget vekt på at turistene skal befinne seg vel. Og jeg finner det ikke rart at utlendingene liker seg bra. Ingensteds har jeg funnet terrenget så ypperlig som i Norge. Og for oss danske har det jo sin fordel at vi kan bruke vårt eget språk. Jeg finner ingen mangler ved de norske sanatorier jeg kjenner. Jeg er full av ros over norske turistforhold.

-Hvilke inntrykk har De av bygdens befolkning?

-De er sikkert opplyste folk, grei, strevsomme og nøysomme, men mange av dem er litt vanskelig å komme i kontakt med. Men her spiller nok vanskeligheter med dialekten inn.

Ernst Carl Schmiegelow (nr. 5 fra høyre i bildet) i sitt rette element – som lokal guide for flere Oslo-redaktører. De var ute på en ukes PR-tur for turismen i distriktet i februar 1927. Selvsagt måtte de ta seg en skitur til Musdalssetra, helt sikkert med entusiastisk guiding av den danske professoren. Han var en fremragende ambassadør for Winge og skiterrenget i området. Her er gruppa fotografert på seterløkka til Hong Nordigard 11. februar 1927. Lieshøgda i Gausdal i bakgrunnen. Foto Anders Beer Wilsel/Norsk Folkemuseum

I et intervju med Ernst Carl Schmigelow i Dansk Norsk Skiforenings nye blad «Ud på ski» i 1941 kan vi lese:

Vår berømte professor Ernst C. Schmigelow, som nettopp fylte 85 år, inntar en hedersplass blant veteraner innenfor dansk-norsk skisport. Den ikke helt unge, men særdeles ungdommelige professor, har hver eneste vinter i 40 år, gjestet Norge for å gå på ski. Han forteller selv:

-Jeg kom til Norge første gang i 1896. Det var om sommeren, og man sa til meg: Nei, kom her opp om vinteren, da er det meget bedre her! Dette råd fulgte jeg tre år senere – i 1899 holdt jeg for første gang vinterferie i Norge, og så var jeg der hver vinter til 1939.

Jeg kan huske at jeg overvar noen av de

første Holmenkollrenn, og blant tilskuerne traff jeg og snakket med Bjørnstjerne Bjørnson og Fridjof Nansen. I 1901 bygget Christian Winge sitt senere så kjente sportshotell ved Tretten, og her har jeg vært trofast gjest hvert år.

-Hvor mange par ski har De brukt i disse 40 år?

-Jeg har klart meg med fire par. Derav brakk jeg det ene. Jeg har mine ski og alt mitt utstyr der oppe på Winge, og har aldri tatt det med ned hit, så jeg har ingen erfaringer med skisport i Danmark. Men mine bekjente sier at man kan slå seg temmelig ubehagelig når man faller, og det bare ligger noen få sentimentaler snø.

-Mener De at skisporten har noe av æren for at De tross de 85 holder Dem så ungdommelig?

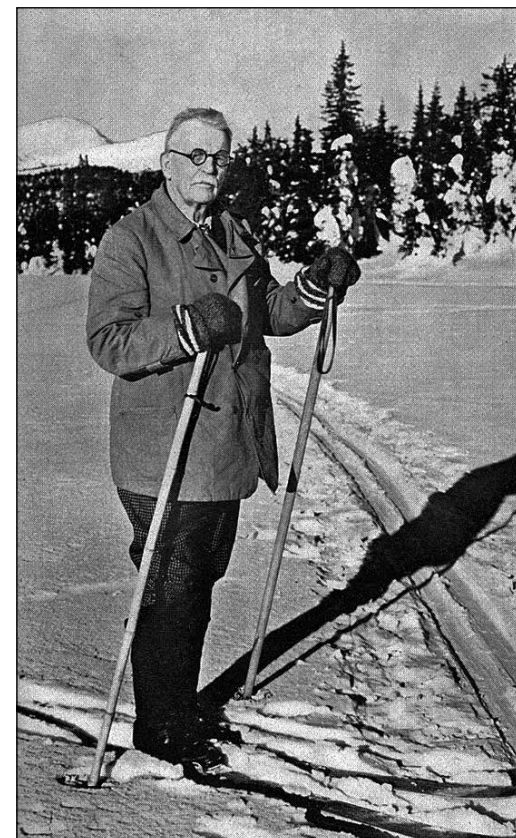

Turistene fra Winge Turisthotell gikk som oftest i samlet flokk på skitur innover fra Musdalssetra mot Roåker, og enkelte ganger helt inn til Skeikampen. Foto Anders Beer Wilse 1930.

-Nei det tror jeg ikke. Jeg vet nok at mange er av den oppfatningen at de på grunn av den ene eller annen form for sport har holdt seg unge, - jeg holder på at forholdet er det motsatte: At jeg i kraft av min konstitusjon har kunnet dyrke denne sport! Ganske analogt hermed mener jeg heller ikke at de som bader om vinteren blir hverken sundere eller sterkere av det – men at nettopp takket være sin konstitusjon kan tåle å bade om vinteren!

-Jeg forstår at professoren ikke kan gi meg noen resept på hvordan man kan bli 85 eller kanskje 100 år?

-Nei, jeg må bedrøve Dem. Det kan jeg ikke. Det er ingen kunst å bli gammel, det går av seg selv, det, og altfor hurtig. Vi bestemmer ikke noe selv i den retning. En dag klapper

Schmigelow på ski.

Vårherre en på skulderen og sier: Nå er det din tur. Ja, og så er det forbi..... Nei, man skal ikke gjøre seg håp om å bli eldre fordi om man går på ski, men denne sport har mange fordeler – særlig når man har anledning til å dyrke den i Norge, slutter han, og sier at hvis det var anledning til det, reiste han dit opp i morgen den dag, selv med sine 85 år.

I 1945, da Schmigelow var 89 år, ga han ut boken "Spredte erindringer fra 40 års reiser i Norge". Her kan vi lese om noen av hans vinteropplevelser i Musdal, der han bl.a sier;

-Winge har en særdeles lun og god beliggenhet i Musdalen, bare ca. 5 km fra jernbanestasjonen Tretten. Reiser man med tog fra Kristiania om morgenen, kan man nå frem til Tretten stasjon på ettermiddagen, og videre med hest og slede eller til fots opp til Winge turisthotell på omtrent en time. Winge ligger på skråningen av Musdalen, der fasaden vender mot sør, mens det mot nord er beskyttet av en skråning med kraftig og vakker gran-skog. Gjennom denne går den gamle bratte seterveien (den såkalte Winge-løypa), eller en nyere bekvemmelig kjørevei (seterveien) oppover et par hundre høydemeter til Musdals-trene. Har man passert disse, er man inne på et utstrakt høydeplatå, som er omrammet av en rekke fjellkammer og fjelltopper, som er målet for skiløpernes daglige utflukter.

For nybegynnere av skisporten finnes det mange muligheter til å øve seg i den nærmeste omegn til hotellet, der terrenget består av skråninger med ulik vanskelighetsgrad, og som regel dekket av en meter snø. Hotellgjester, som ikke har tilegnet seg skisportens balansekunst, bruker derfor dette øvelsesterrenget. Men som regel varer det ikke mange dager før de slutter seg til de mere øvede skiløpers flokk, som drar til fjells på langturer.

-Første gang jeg kom opp til Winge, fikk

Ole Eriksen Wasrud

jeg tak i en kjentmann som fulgte meg på mine turer, slik at jeg ble kjent med skiterenget. Det var en gardbruker nede fra Tretten, Ole E. Wasrud. Han var fanejunker og en gammel soldat. Han fulgte meg trofast de første årene på Winge. Wasrud var sjelden intelligent, særpreget Gudbrandsdøl, som eide nedre Wasrud – en veldreven gard nederst i Musdal.

Han var sterkt forsvarsvennlig, kongetro og ivrig fedrelandsvenn, utholdende, sene-sterk og nøktern. Norges historie kunne han på sine fingre. Wasrud var sterkt politisk interessert, særlig på det internasjonale området, og det diskuterte vi ivrig på våre turer. De første årene jeg var sammen med ham virket hans skiutstyr ytterst spartansk. Skiene hans var av furutre, meget gamle og slitte, og som var festet til støvlene ved hjelp av bøyet spanskør og seilgarn. Senere fikk han bedre og mere praktiske bindinger, men skistavene beholdt han, så lenge jeg husker, det opprinnelige tarvelige

preg, som bestod av et par tynne trestaver med jernspiss og uten trinser. Wasrud brukte, slik som de fleste av den innfødte befolkningen, aldri staver til å stake seg fremover med, eller for å styre når det bar nedover i susende fart. Kroppens og skiens innbyrdes stilling var nok for ham til å endre retningen under bevegelsene nedover. Jeg minnes Wasrud som en av de beste representanter for en staut, intelligent og dyktig norsk bondestand, som jeg lærte å kjenne under mine opphold i Gudbrandsdalen, og som jeg satte stor pris på.

De krav, som vår tid stiller til et moderne hotell, kunne selvfølgelig ikke i alle tilfelle oppfylles i begynnelsen av vårt århundre (1900-tallet). Sengene var brillante, værelsene var utstyrt med vel konstruerte, bekvemmelige møbler og oppvarmingen var fortreffelig, selv om det skjedde med jernovner, der det ble fyr med bjørk og gran. Jeg personlig finner den slags oppvarming langt sunnere og mer behagelig, bedre ventilerende enn den evinnelige sentralvarmen, som det alltid ropes om som det eneste saliggjørende. Det var noe av de hyggeligste man kunne tenke seg, når tjenestepikene kl. 7 om morgenen kom inn i værelset for å fyre opp i ovnen, og man litt etter hørte ilden knitre i hjørnet av værelset, samtidig som termometeret utenfor viste minus 20 grader. Man merket hvor fort temperaturen steg i værelset, som fikk vinduene som vendte mot sør til å skinne gyllenrødt, belyst av strålene fra sola som sto opp, som litt etter litt tinte opp.

Skiturene vi tok fra Winge var eksempelvis slik: Vi dro hjemmefra hotellet kl. 0830, gikk oppover langs Wingeløypa til Musdalssetrene, og fortsatte innover høyplatået, der man i klart vær i sørvest kunne se mot de snødekte fjell i Valdres på 80 km avstand, og Rondane med Rondeslottet og de øvrige Rondefjell

80 km i nordlig retning, som tok seg praktfullt ut belyst av solskinnnet. Så svingte vi vestover, passerte Kilielva ved Sjøsetra og fortsatte videre mot Gausdal sanatorium, som ligger ved foten av den mektige Skeikampen, som vi nådde kl. 0130. Selve sanatoriet var stengt om vinteren, men det bodde noen vaktfolk der, mann og kone, i en hytte. Hos dem ble vi bevertet med kaffe og bakeverk, og nøt vår medbrakte frokost. Etter en hvil på en times tid besteg vi Skeikampen, dro over Jernbusæteren og langs Kilielva gjennom Blihovdbygda, og kom tilbake til Winge kl. 5 om etter-middagen. Om kvelden musiserte miss Teicmann og jeg, eller vi spilte kort, whist, før vi gikk til ro.

Et av de første årene Winge hadde åpnet sitt sanatorium, bodde det en dansk turist der som var kommet dit for å drive skisport, uten at han hadde noen erfaring fra skisport tidligere. Ikke desto mindre dro han straks den påfølgende dag etter sin ankomst opp til Musdalssetra, og fortsatte videre innover. Da han ikke kom tilbake til Winge om kvelden, ble en redningsaksjon sendt ut for å lete etter den danske turisten. Denne kunne i flere timer følge sporene hans nordover, men så forsvant skisporene på kanten av en til dels granbevokst fjellvegg, som danner den venstre siden av Gudbrandsdalen. De norske skiløpere, som redningsaksjonen besto av, turte ikke

følge sporet videre, anså at dansken var kommet utfor fjellskrenten, og vendte tilbake til Winge senere på kvelden med uforrettet sak. Men neste dag ringte stasjonsmesteren ved Losna stasjon om at den danske turisten på en eller annen ubegripelig måte var sluppet levende fra nedstigningen og befant seg hel-skinnet på Losna, derfra han i løpet av dagen kom tilbake til Winge.

Her har jeg nå i årene 1904-1939, uten avbrytelser tilbrakt 2-3 uker årlig i januar/februar og først de truende verdenspolitiske forhold 1940 avholdt meg fra å forlate Danmark. Men minnene om disse 35 års opphold på Winge, om mine vertsfolk, om de herlige skiturene med mine barn og barnebarn, om reisene dit opp, og om de knyttede vennskapene i Norge, fyller meg med usigelig takknemmelighet og glede, likesom jeg føler meg overbevist om at disse turene til Norge har gitt meg sunnhet på sjel og legeme i hele min høye alder.-

Ernst Carl Schmiegelow døde i København 28. februar 1949, 92 år gammel.

Kilder;

- Ernst C. Schmiegelow; Spredte erindringer fra 40 aars rejser i Norge. Hagerups forlag 1945.
- Intervju med Ernst C. Schmiegelow, gjengitt i Gudbrandsdølen 1929 og 1941
- Intervju med Agnes Berle i Gudbrandsdølen 1947
- Wikipedia

Glimt fra en gammel tid

Øyer og Tretten historielag har en stor samling med gamle bilder som er godt registrert med anledning, tid og sted.

Hunderfossen og Fossegarden i 1905.

Bygningen til Øyer Handelslag like ved gamle Øyer Ysteri i 1920-åra. 1964 var siste året det var handel der. Torbjørn og Marit Skarpjordet overtok huset og bygde det om til bolighus.

Da lykken kom til Hundersetra

■ CHRISTEL RØNNING

Pelle Skalmstad, kalte han seg, og Pellestova ble livsverket hans. Han startet så smått opp i krigsårene, og da han døde i 1990, 70 år gammel, hadde han fått et sagnomsust ettermæle og bygd et legendarisk turistanlegg. Pellestova består fortsatt, større enn noen gang, nå som Pellestova Hotell Hafjell med tilhørende fasiliteter.

Den gule topplua skulle bli Pelles kjennetegn.

Pelle Skalmstad, kalte han seg, og Pellestova ble livsverket hans. Han startet så smått opp i krigsårene, og da han døde i 1990, 70 år gammel, hadde han fått et sagnomsust ettermæle og bygd et legendarisk turistanlegg. Pellestova består fortsatt, større enn noen gang, nå som Pellestova Hotell Hafjell med tilhørende fasiliteter.

For lettvinthets skyld begynte han å kalle seg Pelle. Døpenavnet var Magnus, etter be-

stefaren på Skalmstad, mens mellom- og etternavn, Wladimir Sljadnjew, røper ukrainsk opprinnelse. Faren var krigsflyktning på Nansenpass til Øyer. Han giftet seg med Olga Skalmstad og de fikk to sønner, Magnus og Nikolai. Magnus ble etter hvert kalt Pelle og Nikolai, Nikken.

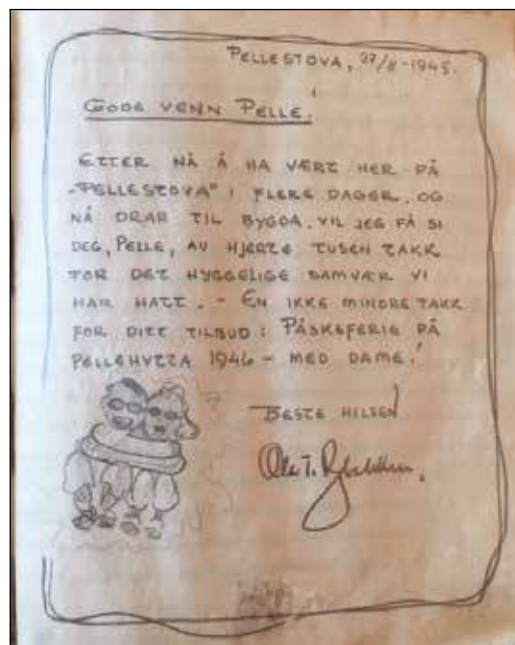
Petiko, første steget

Hundersetra betydde mye for Pelle. Fra han var liten tilbrakte han og broren somre på Skalmstadselet, der moren var budeie. Under krigen ble Pelle syk, og han søkte tilbake til fjellet som han husket gjorde han godt. Nå var han voksen mann og ville ha sitt eget losji. Det ble Petiko, et lite hus på 2x2 meter. Huset ble lasta på lastebil på Skåden og kjørt opp til Skalmstadselet i første omgang. Små hus og rom ble gjerne kalt petiko, så også Pelles første husvære. Krigen raser, og det lille huset blir et treffsted for kamerater, men også et treffpunkt og mellomlager for heimefrontkarer i bevegelse etter våpenslepp i fjellet, skriver Steinar Skåden i boka si om Pelle.

Andre verdenskrig går mot hell, og første kaffekoppen leverte Petiko gjennom vinduet påska 1944. «Lykken kom til Hundersetra det øyeblikket Pelle slo opp vindusramma i Petiko og begynte å spekulere i kaffesalg med seks kopper, derav en dekorert uten hank.» skriver Skåden. To år etter at han serverte første kaffekoppen, stod nybygget til Pellestova ferdig.

Hytteboka fra 1945.

De første gjestene, fredshøsten.

Petiko blir etter ei tid flytta opp til Pellestova og innbygd på alle sider til et lite slott han kalte Nautrøst. Han tok vare på sitt, Pelle.

Første hytteboka

Navnet, Pellestova, må Pelle hatt klart før første byggetrinn på Pellestova kom i gang. Begrepet stova ble gjerne knyttet til hovedhu-

set på en gard, og gir assosiasjoner om hjem, varme og nærhet. Dette skulle bli varemerket og konseptet til Pelle. Han blir en utradisjonell turistvert som det fort gikk gjetord om. Han blir beskrevet som varm, gjestfri, sosial og humoristisk, og omtales som modig og handlekraftig. Arbeide gjorde han og. «Ikke at jeg har så lyst alltid, men en må stå på sjøl om

Pelle foran første byggetrinn.

en skal få til noe,» sier han i et intervju med Børt Erik Thoresen. «Ja, han kunne være skikkelig hard mot seg selv,» erindrer Liv Berg, Oslojenta, som hadde sommerjobb der.

I første hytteboka ser vi hilsener til verten datert allerede høsten 1945, og navnet, Pellestova, pryder forsiden. Hytteboka er på plass før nybygget til Pellestova. Det står ferdig vinteren etter.

Krigen er slutt og mangedobbel glede strømmer ut av Ola T. Rybakkens takk til vennen, Pelle. Det er august 1945, og dette er ungdom i nyvunnet frihet som ser på framtiden med glede og optimisme.

Legendariske Pellestova, andre steget

Allerede i -39 fikk Pelle festebrev på hyttetomt på ei nedlagt seterløkke fra en husmannsplass under Skalmstad. Beliggenheten kunne ikke vært bedre for det som skulle iverksettes her. Sammen med bestefaren, Magnus, tas de første spadetakene fredsvåren. Pelle er i ferd med å realisere bestefarønnen om at det måtte da kunne bli ei turistbedrift også på Hunder-

setra, så fint som det var her. Neremo Høifjells-sanatorium ved Hornsjøvannet, litt lengre inn i fjellet, hadde vært i drift siden 1880-tallet. På Nordsetra og Sjusjøen var det også aktivitet. Gamlingen hadde troen på «Pelleguten» sin, og da driften så smått kom i gang, var kommentaren hans: «Er det ikke det jeg har sagt!». Pelle kjente nok på inspirasjonen og takknemligheten fra bestefaren som døde i 1955.

Nyhytta, med gang, fire kammer, kjøkken og peisestue stod ferdig til påsken -46, og dette ville Pelle markere. Men, han syntes det var et vågalt stykke å annonsere altfor bredt. Han hadde fortsatt smått med servise, så han ville helst ha et jevnt sig slik at han kunne få vasket og ordnet mellom gjestene. En plakat ble satt opp, på Nevelsfjell. Der var det garantert noen Lillehamringer i påsken, men helst ikke for mange. Besøket startet rolig, men så økte det på. Selv om første innskyttelsen var å stenge porten på grunn av for få kaffekopper, så åpnet han den i stedet og inviterte alle som en inn. Det hadde kostet å sette opp nyhytta, så inntekter hadde han behov for. Men da

Pelle utvidet etter behov.

spørsmålet om hvor mye Pelle hadde tjent inn åpningsdagen kom, var svaret fra en bekjent: «Ikke så jeg at han tok betaling av noen.»

Så gikk det slag i slag

Pellestova ble bygd ut omtrent hvert annet år siden 1945, sier Pelle selv i NRK-intervjuet fra 1987. Han la ned strøm i kabler, han bygde Pellevegen som skulle være bomfri, han demmet opp fiskevann og satte ut fisk til gjestene, han bygde seg ei flystripe, han underholdt og oppvartet.

Pelle hadde troen på det han gjorde, og andre hadde troen på han. Gjennom Håkon Brusveen, tidligere langrennsløper og sportskommentator, og hans kontakter, kom idrettseliten på treningsopphold på -60-tallet. Først ut var langrennsløpere, skiskyttere og hoppere. Rykter og god omtale av ski- og turterreng, høst som vinter, samt miljøet rundt Pelle på Pellestova, gjorde at enda flere kom. Da antall sengeplasser kom opp i 80, syntes Pelle det var nok. Sammen med kona, Embjørg, skulle han rekke over alt, og de ble begge eldre.

Pelles ide om skianlegg

Ideen om treningsanlegg i området fikk Pelle med de første eliteløperne. Han luftet tanken for Brusveen, og under en befarings i området, gir Brusveen Pelle credit for hans teft. Da har det gått 25 år, og nå har også andre tent på ideen og utviklet planer for treningsanlegg med internasjonale mål, Sandstulen skianlegg. Men før planene skulle settes for fullt ut i livet, ble Lillehammer tildelt OL i 1988. Utbyggingen i området ble rettet inn mot OL-arenaer og hyttebyggingen akselererte.

Riktignok opplevde Pelle at visjonene han hadde for området mange tiår tidligere skulle bli tatt videre, men med stor skepsis. Ble det vel stort og ble det brukt vel mye penger? For

å vise betenkeligheten sin, troppet han opp i Kommunestyret med kalkulatorer til alle representanter og kuleramme til Rådmannen. OL i Hafjell i 1994 ble det, men det skulle den sagnomsuste verten på Pellestova ikke oppleve. Synd for de som ikke møtte han, mannen med topplua, som ikke fikk høre trompetspillet hans, ble budt opp til dans, eller fikk en prat over bardisken med påfølgende spekeflesk og flatbrød.

Slik startet det. Historien om Pelle er vel ivaretatt på Pellestova Hafjell Hotell. I inngangen står bysten av han, formet av Eva Rybakken, datter av kameraten og en av de første gjestene Pelle hadde, Ola T. Rybakken. Pelle bærer topplua han ble så kjent for. Man kan nesten se glimtet i øyet og smilet som alltid var på lur også. I gangene henger store bilder som dokumenterer aktiviteten på Pellestova opp gjennom årene. Arne Svendsen, Liv Bergs far, og sportsjournalist i Nationen, etterlot seg et stort bildearkiv som velvillig er delt.

- Takk til Liv og Iver Berg for lån av bilder, for erindringer fra et arbeidsliv på Pellestova.

- Børt Erik Thoresen, Pelle på Pellestova, 1987, <https://tv.nrk.no/program/FUHA06003787>

- Steinar Skåden, Pelle på Pellestova,

- Månesigdens smil, Grunna 1999

Topplua hans.

Byggeskikk i Øyer

■ ARNE THORSRUD

Byggeskikk er en måte å bygge hus på, som skikk og bruk innenfor alt byggeri. Gjerne innenfor et visst tidsrom og innenfor et gitt område Det betyr at byggemåten over en viss tid har vært så utbredt at den har satt et betydelig visuelt preg på bygningsmiljøet. Byggeskikken har utfra en slik definisjon rot i tradisjon, men som igjen er betinget av ressurstilgang, økonomi, levemåte, kultur og klima. Slik er byggeskikk ikke et statisk begrep, men påvirkes kontinuerlig av de faktorer som stadig er i endring. For vel hundre år tilbake var de fleste av disse faktorene stabile over lengre tid og i tillegg spesifikke for geografiske områder. Slik ble det utviklet en tradisjon, og det vi i dag gjerne kaller lokal byggeskikk.

I dag endrer de fleste av disse faktorene seg raskt. Vi har et mere åpent samfunn, åpne grenser og kunnskap spres globalt med stor hastighet. Slik blir det vanskelig å utvikle og videreføre en tradisjon/skikk, når dette betyr måten å gjøre ting på, måten å bygge hus på. Derfor blir det ofte slik i dag, at når vi bruker begrepet byggeskikk blir dette ensbetydende med konservering og kopiering. Jeg mener det er viktig å lære av og videreføre måten å tenke på, og måten de ulike faktorer påvirker løsningene. Tilpassing til landskapet funksjonelt og estetisk, velge materialer utfra funksjon, egenskaper og tilgjengelighet, og vise en vilje og en respekt for omgivelsene gjennom gode proporsjoner og vakre og gode håndverksmessige detaljer.

Gardsbebyggelsen.

De fleste eldre bygningsmiljøer i bygda er knyttet til landbruk og gardsdrift. Driftsformene i landbruket endret seg lite over en lang periode og bygninger kunne utvikles og perfektioneres, og erfaringer videreføres til etterfølgende generasjoner. De naturgitte forutsetninger var i tillegg en grunnleggende faktor. I Gudbrandsdalen ble det utviklet en

byggeskikk som slik skiller seg fra andre dalfører og distrikter i landet. I tillegg kan en nok også finne noen lokale særtrekk fra bygd til bygd gjennom dalføret.

Hva med Øyer? Jeg har her valgt å se litt nærmere på Gilbu's-gardan, slik bebyggelsen var ca 1890, med utgangspunkt i en rekonstruksjon utført av arkitekt Arne Berg, og gjengitt i boka «Norske gardstun». Dette var et klynge-tun, som her består av fire gardar. Slike klynge-tun der bygningene til to eller flere gardar var samlet, var det flere av i Øyer. De slake dalsidene ligger godt til rette for denne tun-formen, der bebyggelse kan plasseres både på langs og på tvers av terrenget. Rekke-tunet finner en i mere bratt terreng, og særlig på Vestlandet. Det lukkede firkant-tunet er typisk for flatbygdene og Trøndelag.

Gardsnavnet Gildbu er nevnt så langt tilbake som på 1300-tallet. Før 1528 var Gildbu delt i to gardar drevet av to brødre. I løpet av vel 100 år ble gardene delt, og senest i 1665 var det fire gardar på Gildbu. Da var den nordre garden delt i Oppigard og Nistu'n, og den søndre delt i Systu'n og Bortistu'n. Det er sannsynlig at noen av husene som fortsatt var i bruk på 1950-tallet, var bygget nærme-

re 400 år tidligere. Bortsett fra utflytting av to-tre hus og noen sammenflyttinger av hus, hadde mesteparten av bygningene stått i over 200 år. Bebyggelsen ligger på et svakt skrånende platå litt opp i dalsida, med dyrkamarka på nedsiden, ned mot Lågen. Vil tro at praktiske og klimatiske forhold var begrunnelsen for denne disponeringen. Alle fire gardene hadde nær samme type hus: Hovedbygning, Fjøs, Låve, Stall, Geithus, Stabbur/Bu, Eldhus og Smie. Materialene er stein og tre. Tømmer fra egen skog, murer av grå-stein fra nærområdet og tak-skifer fra lokale skiferbrudd. Funksjon, byggematerialer og en maksimal utnyttelse av terrenget har vært bestemmende for uttrykk og målestokk.

«Bygningen» var bolighuset på garden. En lafta bygning i to etasjer. Utgangspunktet for denne hustypen var «den akershusiske stue». Det var Eilert Sundt som først brukte dette begrepet etter sine etnologiske sosiologiske undersøkelser på 1850-tallet. Dette var en bygningsform han fant over hele daværende Akershus stift, som da omfattet hele Østlandet. Den akershusiske stua var en liten enetasjes bygning med to rom. Et stort og et noe mindre. Det minste rommet kunne også være delt i to. Ofte kalt «kammers og «kåvå». Inngangsdøra førte inntil det største rommet, og langs langveggen der døra var plassert var det ofte en svalgang. «Høgstua» vart den hustypen som hovedsakelig ble brukt som bolighus på gardene. Den kom på 1600-tallet, men ble vanlig først utpå 1700-tallet. Dette var en laftet bygning i to etasjer, og langs hele langveggen var det svalgang med trapp. Denne var utført i enkelt bindingsverk. På Gilbu finner vi disse bygningene som bolighus. Disse bygningene ble over noe tid både flyttet og sammenbygd. «Bortistubygningen» var som vist på tegningen, satt sammen av to bygninger.

Senere ble det samme gjort i Systu'n, og i 1906 ble Nistu-bygningen flyttet mere i utkanten av tunet. Årsaken til at disse bolighusene ble flyttet er litt vanskelig å si, men disse tømmerbygningene lå etter hvert veldig tett, og brannfaren kunne være en årsak. Men det viser også hvor fleksible slike tømra bygninger var, som enkelt kunne tas ned flyttes og bygges opp igjen.

«Fjøset» er den mest interessante bygningen i tunet. Et eksempel på hvordan funksjon, konstruksjon, materialbruk og utnyttning av terrenget er utnyttet på en god måte. Disse fjøsbygningene var særegne for Øyer. Bygningen er plassert på tvers av terrenget, som gir atkomst til terrenget fra tre plan. Utkjøring fra møkk-kjeller nederst, inngang til husdyrrommet fra siden på mellomplan og atkomst til før-trevet i gavlen øverst, via en kort murt låvebru. Husdyrrommet og møkk-kjeller hadde tykke murvegger, fuget med leire og kalket. Disse tykke murveggene ga stabil temperatur både sommer og vinter. Før-trevet var utført med sperrer-tak og bindingsverk med tre-panel i gavler. Dette var et luftig rom godt egnet til oppbevaring av strå-før. Taket var tekt med skifer som alle de andre husa i tunet. Alle disse bygningene er nå borte. På «Hylla» under Skjønbergaksla står fortsatt rester av en slik fjøs-mur igjen.

Samme prinsipp For utnyttelse av terrenget finner en også i «stall» og «geithus». Denne bygningen har i tillegg en åpen passasje mellom stall og geithus, som forenklet transport og forbindelser internt i tunet.

«Låven» er en lafta bygning med to høye før-rom med et mellomplan, «kjøring», i midtpartiet for inntransport og avlasting. Bygningen var laftet uten skikkelig «meddrag» og fundamentert på søyler i naturstein, som ga god lufting og sikker tørking.

«Stabburet» var bygningen for lagring og oppbevaring av mat. En lafta bygning i to etasjer, og ofte to og flere slike stilt tett sammen. «Bua» var benyttet generell lagring, en enkel laftet bygning og ofte i to etasjer.

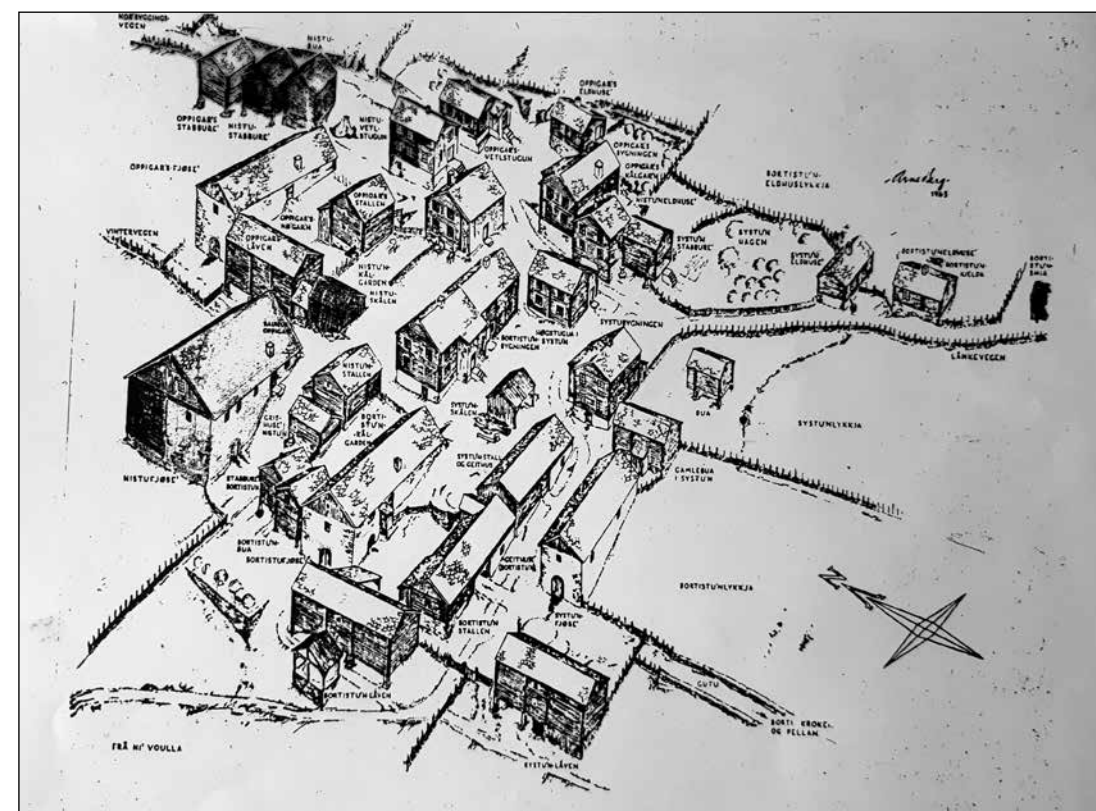
«Eldhus» og «Smie» var enkle hus plassert i utkanten av tunet. Årsaken til denne noe perifere plasseringen var nok brannfaren, da disse bygningene hadde åpen ild i form av grue og esse.

Påvirkning utenfra

I Øyer ser vi også hvordan påvirkning utenfra har preget enkelte bygg. De rådende stilarter ute i Europa nådde ikke bare de store byene, men også ut i distriktene. Dette var ofte bygninger knyttet til offentlig virksomhet og

«Hylla».

Gillebogardene slik de var i 1890-årene. Tegning Arne Berg.

kommunikasjon. Lokale byggmestre sto også ofte for planlegging av bygninger, og ble inspirert av rådende trender.

Sveitserstilen

Denne byggestilen ble utviklet i Norge i perioden 1840- 1900, og var et første forsøk på en mere nasjonal tre-stil, og ble introdusert av arkitekt Linstow ved hans trebygninger i og ved Slottsparken i Oslo. Etter hvert ble denne byggestilen kalt sveitserstil. Antakelig fordi den hentet grunn trekk fra den sveitsiske folkarkitekturen. Stilen kjennetegnes bl. a. ved store overhengende saltak og rikt utformede gavler. Populært trekk i hus i sveitserstil var glassverandaer med fargede glass-felter. I Øyer finnes rene sveitserhus, men også flere eksempler der tradisjonelle eldre lafta bygninger som har blitt flyttet og «modernisert» med detaljer fra sveitserstilen. Et slik eksempel er hovedbygningen på Nistu'n Gilbu. Denne ble flyttet, kledd med profilert panel og påbygget glassveranda, og stod ferdig i 1907.

Hovedbygning Nistu'n. Utlånt fra Nistu'n Gilbo.

Dragestilen

En arkitektonisk stil som oppsto i Norge på slutten av 1800-tallet, 1890 – 1911. Dette var resultatet av de første bevisste bestrebelsene for å skape en nasjonal norsk trearkitek-

tur. Sterkt inspirert av de norske stavkirkene. Denne tidsepoken falt sammen med framføring av jernbanen gjennom vårt distrikt. Det ble oppført stasjonsbygninger med tilhørende godshus på Hunder, Øyer og Tretten. Alle oppført i 1894. Disse var tegnet av arkitekt Paul Due, og produsert som elementer ved Strømmen Trevare AS på Lillestrøm. Firmaet leverte også ferdighus i dragestil sørover i Europa. Et annet kjent bygg fra denne perioden er «Kråkeslottet» på Tretten, fra ca, 1900.

Tretten Jernbanestasjon.

Jugendstilen

Oppsto i Sentral-Europa på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet. Som kunstform er stilen kjennetegnet av organiske former, med motiver særlig inspirert av blomster og planter. Innenfor arkitekturen var motivene bølgende former, buer og kurver. Den mest kjente jugend--bebyggelsen i Norge er gjenoppbyggingen av Ålesund etter bybrannen i 1904. I perioden 1912 til 1915 ble det reist tre skolebygg og nytt kommunehus i Øyer. Dette var Solvang, Vidarheim og Aurvoll skole og det nye kommunehuset på Tingberg. Dette er bygninger som står fortsatt i dag, og i nær opprinnelig form. Skolebyggene ble oppført etter planer fra byggmester Lande på Lillehammer, Alle utført i pussa

murverk, og klart inspirert av jugend-stilen. Det var nok tydelig delte meninger om arkitekturen, slik det framgår av Tor Ile's beskrivelse i Bygdabok for Øyer: «Slik luksus som stil og arkitektur er det minst mogleg tå, husa er svært lite pene, for inte å segja heilt stillause og stygge, - eit lyte som inte let seg dølja. Det hadde vore på-kostand med någå kunnog arkitekt-hjålp»

Solvang Skole.

Funksjonalismen

Stilen begynte i 1920-årene, men slo gjennom i Norge i 1930, og populært kalt Funkis. Dette var ei tid preget av industrialisering og masseproduksjon. Ideen var å kombinere funksjon med enkel form. Fra de tidligere ornamenterte sveitser- og dragehusene, fikk vi nå enkle «kasse-hus» med tilnærmet flate

Gimle. Byggeår 1938. Foto Kjetil Pålssrud.

tak. Liggende utvendig panel, og vinduene var uten sprosser. Hjørne-vinduer ble et kjennemerke. I Øyer ble det oppført en del eneboliger i denne stilen, og flere er fortsatt godt bevart. Stilperioden regnes fra 1925 til 1940, men uttrykket «Funkis» har festet seg godt og brukes fortsatt i dag om enkle bygningskropper med flate tak.

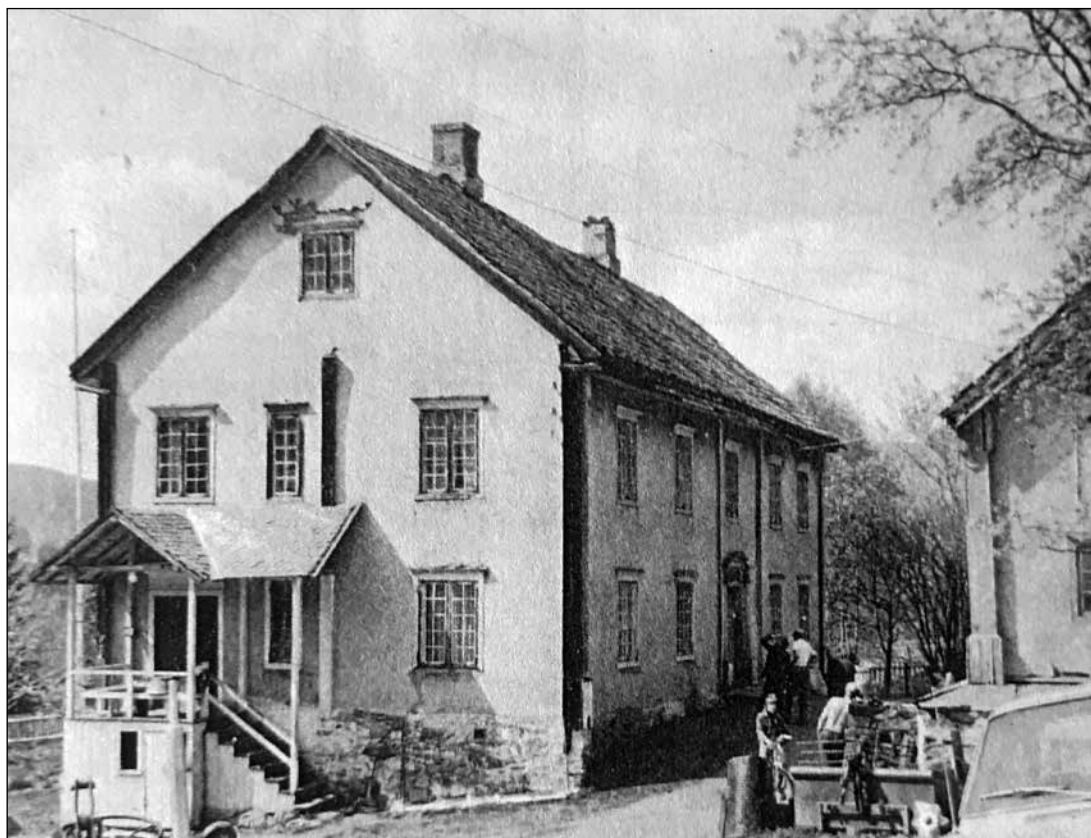
Kirkebyggene våre

Begge kirkene våre er korskirker utført i lafta tømmer. Opprinnelig tjærebredd tømmer med skifertak, Øyer kirke vigslet i 1725, og den første lafta kirke i Gudbrandsdalen. Tretten kirke ble vigslet i 1728. Dette var barokkens periode i Norge. Begge kirkene hadde bare tårnfot, uten tårn. Tårn/ spir ble påbygget senere. Begge kirkene ble også senere panelt utvendig. Først rødmalte og senere hvite som de står i dag.

Freda hus i Øyer

Det er i dag to freda hus/anlegg i Øyer. Like sør for Øyer kirke ligg Østerhaug, den gamle klokkegarden i bygda. Her er tre freda bygninger; Våningshus, Drengestugu og Stabbur. Tinglyst freda så tidlig som 03.11.1924. De tre gamle husene på Østerhaug er trulig bygd etter at omgangsskolelærer og klokker Johannes Michelsen overtok bruket, det vil si sist på 1790-årene. Våningshus og Drengestugu er bygd av lafta tømmer, men er rappa utvendig med en leirmørtel. Denne byggeteknikken var først og fremst brukt på Toten og deler av Hedmark, og finnes knapt andre steder i Gudbrandsdalen.

Det andre freda anlegget i Øyer er Øyer prestegard, tinglyst freda 1991. Det gamle tunet på prestegarden har vært mye større en de tre bygningene som står der i dag, som er Hovedbygning, Drengestue og Stab-

Østerhaug (Foto:RA)

bur. Ved en «synsforretning» i 1762 var det i alt 27 hus her, medregnet hus i fjellet. Ved en branntakst i 1837 var det taksert 13 hus på garden. Så seint som i 1915 var det fortsatt 10 hus rundt det store åpne firkanntunet. Hovedbygningen som fortsatt står i dag er trolig det eldste våningshuset i bruk i Gudbrandsdalen. Den søre delen av bygningen ble oppført ca 1590, og den nordre delen ble bygget inntil denne midt på 1700-tallet. I perioden 1830-1835 ble det utført en del ombygging/restaureringsarbeid, særlig på den eldste delen. Resultatet var nær slik bygningen framstår i dag. Stabburet er trulig bygd rundt 1700 under sokneprest Monrad, og er et stort lafta hus i to etasjer med klokketårn. Han skal også ha stått for bygginga av et enda større stabbur

på Bryn i Øyer i 1683 Det tredje freda huset i prestegarden er Drengestugua. Dette er et tømra hus i halvannen etasje fra omkring hundreårsskiftet 18-1900.

Øyer Prestegård i 1904. Huset sør for våningshuset er den gamle borgstuggu som brant i 1909.

Solheimsbygningen

■ GUTORM AARNES

Solheimsbygningen på Tretten ble revet i januar 2015. Den 150 år gamle bygningen hadde i alle år en sentral plass i Trettensamfunnet.

I forbindelse med utbyggingen av E-6 mellom Øyer og Tretten, som sto ferdig i 2012, fikk Tretten ny planfri innkjøring fra E-6 syd. I tillegg ble det bygd ny flott bru i limtre over Lågen og undergang under jernbanen. I 2014 anla kommunen bussholdeplass i Tjønnykja. En betydelig oppgradering av Tretten sentrum fant sted.

Solheimsbygningen lå mellom brua og jernbaneundergangen rett ved innkjøringen til TINE sitt anlegg som var i ferd med å utvide og trengte mer plass.

Etter godt samarbeid mellom Statens Vegvesen, Øyer Kommune, TINE og Johannes Solbrå, eieren av Solheimsbygningen, kom partene fram til en god løsning som innebar at bygningen ble fjernet i januar 2015. TINE fikk dermed større tomt og bedre innkjøring til sitt område. Begge deler er viktig for en moderne bedrift i vekst.

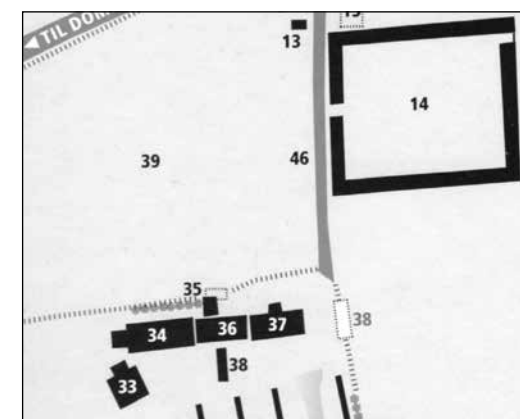
Mellom Solheimsbygningen og jernbanen sto huset Nyvoll som tilhørte Magda og Kåre Moe. Huset ble i 1988 kjøpt av TINE som ledd i fabrikkens behov for økt tomteareal. Huset ble revet i 2013.

Det var firmaet S & B Stenersen AS, Øyer, som fikk i oppdrag å ta ned begge byggene og frakte restene til renovasjonsselskapet GLØR ved Lillehammer.

Solheimsbygningen ble opprinnelig bygget på Stav.

Thore Bjerke kjøpte i 1865 markedsplassen på Stav av Halvor Stav, og startet etter kort tid byggingen av en stor tømmerbygning som

sto ferdig i 1868.^{1,2)} Det var Jens Kråbøl som var byggmester. I 1869 kjøpte Thore Bjerke hele Stav gard. Thore, som gikk under navnet «Thore fortære meg», benyttet bygningen under Stavsmartn bl.a. som dansesalong. De i alt 14 rommene i 2. etasje ble brukt til overnatting. Bygningen, som gikk under navnet Sjalongen, lå nord for der Fonstadbygningen ligger. Fonstadbygningen ble satt opp i 1903, flere år etter at Sjalongen var tatt ned og flyttet til stasjonsområdet.²⁾

Utsnitt av skisse over Stavsplassen som viser hvor Sjalongen var plassert før den ble tatt ned og flyttet til stasjonsområdet. 14. Stallringen, 33. Musikkpaviljongen, 34. Sjalongen, 36. Dansesalongen, 37. Fonstadbygningen. 2)

Flyttet til stasjonsområdet

Erik Solheim (1840 – 1938) kjøpte Sjalongen i begynnelsen av 1890-årene. Bygningen ble tatt ned og tømmeret kjørt med hest over isen nord for Bådstø og til stasjonsområdet av gausdølene Even Kankerud og Nils Faut-

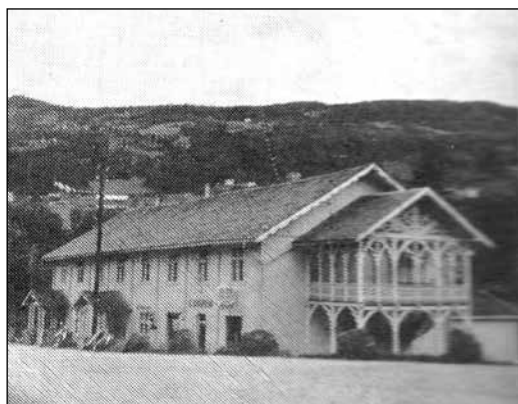

Øygarden. Den ble satt opp igjen der i samme tidsrom som jernbanen kom til Tretten i 1894. Erik Solheim hadde da i noen år drevet handel i Øvre Vasrud sammen med brukeren der, Johannes Halstenstad. Handelsvirksomheten i Øvre Vasrud ble avviklet og butikkdriften videreført av Erik Solheim i den gjenoppsatte bygningen.

Det er noe usikkert om det var Erik eller sønnen Lars som var involvert i handelsvirksomheten i Øvre Vasrud. Kanskje var de involvert på hver sin måte, Erik som medeier og den unge Lars som handelsbetjent?

Startet butikkdrift i 1896

Lars Solheim, (1875 - 1944), sønn til Erik, fikk 28.09.1896 rett til å drive handel på Furulund, stedsnavnet der Solheimbygningen ble satt opp. Han overtok det formelle ansvaret for butikkdriften fra sin far i 1899. I 1946 ble det feiret at det var 50 år siden butikkdriften startet.³⁾

Gammelt bilde av Solheimbygningen. Bilde er tatt fra boka «Et bygdesamfunn blir til» av Kristian Pålserud.¹⁾

Erling Solheim (1907 – 1998), sønn av Lars, startet som medhjelper i butikken rett etter skolegang, og det er naturlig å tenke at han gradvis overtok ansvaret for driften

da faren Lars var mye syk. Erling Solheim fikk handelsbrev 05.11.1940, men fikk først 01.10.1957 skjøte på eiendommen av sin mor Borghild Solheim. Erling Solheim drev butikken fram til 1. november 1984 da den ble leid ut til Helge Melbø, som i 1986 kjøpte hele eiendommen og fortsatte butikkdriften fram til 1995. Bygningen ble da solgt til Johannes Solbrå som fram til 2014 benyttet 2. etasje i huset til bolig.

Solheimbygningen var stor, 25 m lang og 11 m bred. I tillegg var det innebygd trappeoppgang i den østre enden, og en åpen veranda med trapp til 2. etasje i den vestre.

I 1. etasje var det butikklokale og kafé. Kafédriften opphørte i slutten av 1950-årene.

I 2. etasje mot vest var det en stor sal, Solheimssalen, som de første årene ble benyttet til møter og festlokale. Da Lars giftet seg 22. mars 1907 med Borghild, født Graff fra Rena, ble Solheimssalen bygd om til leilighet for dem.

Erling giftet seg 6. desember 1939 med Toini Ingeborg Suomi, fra Helsingfors. Det ble da laget i stand en leilighet til dem i østre enden av bygget. To stuer og kjøkken i 2. etasje, to soverom, bad og senere toalett nede. Etter krigen, i 1947/48, byttet Erling og Toni med familie, leilighet med Borghild, som hadde blitt enke i 1944. De bodde i 2. etasje fram til de bygde seg enebolig i hagen mellom butikken og Lågen i 1977.

Solheimbygningen like før den ble tatt ned i januar 2015. Foto: Gutorm Aarnes.

Det er sikkert mange som har undret seg over at Solheimbygningen lå lågere i terrenget enn vegen mellom brua og jernbanen. Årsaken var at byggingen ble påbegynt før brua var ferdig i 1895, og vegfyllingen måtte tilpasses høgda på brua.

Verandaen satt opp som lysthus i Mesnali

I forbindelse med at det ble forhandlet om å rive Solheimbygningen i 2014, skrev Dagfinn Hovland i GD om den fine åpne verandaen på Solheimbygningen. Med artikkelen fulgte et bilde. Ingrid Lange, Mesnali, som

tidligere hadde arbeidet ved Norsk Folkemuseum i Oslo, fattet interesse for å bevare den fine sveitserverandaen. Ingrid Lange hadde opprinnelig en ide om at verandaen burde settes opp igjen på Stav. Da ikke det kunne realiseres ble den tatt ned og oppbevart hos S & B Stenersen AS i Øyer. Den ble så i 2017 satt opp som lysthus i hagen til Marianne Meland, Sørnessenvegen 2, 2610 Mesnali. 4)

Kilder:

- 1) Kristian Pålserud: «Et bygdesamfunn blir til»
- 2) Odd Bjerke: «Stavsmartn - Handel ogandel gjennom to århundrer»
- 3) Opplysninger fra Kari Solheim
- 4) Opplysninger fra Marianne Meland

Verandaen fra Solheimbygningen ble i 2017 satt opp som lysthus i hagen til Marianne Meland, Mesnali. Foto: Marianne Meland.

Glimt fra en gammel tid

Øyer og Tretten historielag har en stor samling med gamle bilder som er godt registrert med anledning, tid og sted.

Jenter på Skjøsberg flekker poteter til flatbrødbaking. Bildet er tatt i 1936.
Fra venstre Gunvor f. 1931, Astrid f. 1929 og Sigrid f. 1932.

Elgjegere ved Baullstulen i 1953. Elgen veide ferdigslakta 374 kilo.
Jegrene er Arne Blomberg, Karsten Nordgård, Sigurd Blomberg,
Nils Sprekkenhus, Johannes Myhren og Sigurd Vikar.

Frantsstugu

■ ERLING NUSTAD

Mange voksne tretlinger husker sikkert den vesle uanselige solbrune stugua som sto like opp for Nustadbygningen og den gamle Nystedbygningen (Thorudbygningen) ved grinda nederst i Stavshaugsvegen, se bildet.

Da vi var unge tenkte vi ikke over hvor navnet Frantsstugua kom fra? Hvem satte opp dette vesle huset, og hvem bodde der? Hvem var Frants, som hadde gitt navn til stugua?
Noen av spørsmålene har jeg funnet svar på – med mye god hjelp. Mer står fortsatt ubesvart.

En kar med navn Halvor Østensen giftet seg den 03.04.1846 med Rakel Olsdatter v/ Strangstad. Rakel døde 15.01.1850 bare 33 år gammel. Som enkemann giftet Halvor seg på nytt den 23.04.1851 med Marta Frantsdtr v/ Landgaard (Landgaardsstuen) og de fikk bl.a. en sønn, Frants, 04.06.1853.

Frants giftet seg den 25.06.1888 med Anne Iversdatter fra Heidal (26.10.1857).

Forlovere var Johannes Stene Landgaard og Ole Landgaardsstuen.

Ved folketellingen i 1891 var Frants og Anne tjenestefolk på Stav, og folketellingen i 1900 viser at de da bodde på Furuheim, hvor nå det måtte ligge?

I 1909 inngås det festekontrakt fra Torger Monsen Stavshaugen til Frants Halvorsen Landgaardsstuen og Hustrue på et Stykke

Jord for aarlig Avgift kr. 10,00 ingen bestemt Tid-dato 21.9. 4. oktober 1909. Dette er tydeligvis tomta som Frantsstugua ble reist på, Gnr 97 bnr 2 .

Det må antas at Frants og Anne flyttet til den nybygde stugua så snart den sto ferdig. Festeavgiften holdt seg forøvrig uforandret så lenge huset sto, kan Tor Ledum fortelle.

Frantsstugua besto av en kaldgang og to rom, en liten kjeller samt et uthus med utedo og skåle/skjul. Det var en pipe, plassert midt i stugua og 2 ovner, en plassert i det innerste rommet, og en i det fremre. Rommene kan ha hatt ulik bruk, men det jeg husker var at det første rommet var brukt som soverom og kjøkken, det innerste som stue. Isolasjon var nok tilnærmet fraværende.

Allerede ved folketellingen i 1910 bor Frants og Anne på gardsbruket Midtvold (Gnr 120 Bnr 4) på Nord-Tretten, og etternavnet veksler mellom Halvorsen og Midt-

vold i ulike papirer. Frants står oppført med yrke «dagarbeide gaardsbruk» , og Anne med «husstell budeie om sommeren».

Midtvold ble 11.06.1932, solgt til Hans Strangstadstuen (30.03.1895) for kr.2.500,-. Frants og Anne beholdt boret i 2. etg. i stuebygningen, og bodde der livet ut.

Frants bodde altså relativt kort tid, antageligvis fra 1909 til 1910, i den stugua som gjennom alle år ble benevnt med hans navn, Frantsstugua,.

Hvem som bodde i stugua etter Frants og Anne er usikkert, og folketellingen fra 1920 er ikke tilgjengelig ennå. Har fått opplyst at Jenny Gråv, født Brekken, giftet seg med Johannes Strangstad i 1918, og at de bodde en tid i Frantsstugua før de kjøpte garden Gråv. Dette var muligens omkring 1920 og utover en tid.

Det som er vel kjent er imidlertid at Kristian Pålstrud (1899– 1979) med kone Helene (født Frøsaker 1906 - 1979) , sin far Ole og

Maurits Hagen på sykkel , med sixpencilua.

fire barn (Olav Helmer 1924 – Tormod 1925 – Ivar 1927 – Egil Bjørn 1929) bodde der fra 1930 -1933. Borghild Marie (1932) ble født mens de ennå bodde i Frantsstugua. Deres yngste datter, Kari (1944), ble født etter at de flyttet.

Nesten utrolig at sju mennesker kunne få plass på de få kvadratmeterne. Det har ikke noe med Frantsstugua å gjøre, men Kristian og kona Helene døde samme dag, 21. desember 1979, med 4 timers mellomrom.

Den jeg selv husker bodde i Frantsstugua, og som også var den siste som bodde der, var Maurits Hagen, 14.07.1910 – 05.08.1984.

Maurits Hagen flyttet inn i Frantsstugua sammen med sin slektning, Karen Olesdatter Suserud (født 1851 i Fåvang). Hvor lenge hun også bodde i Frantsstugua er dessverre fortsatt uklart. I 1951 begynte Maurits Hagen som postbud på Tretten, med Sør-Tretten som budområde. Maurits ble i yngre år, som flere andre den tiden, smittet med tuberkulose. Han gjennomgikk en alvorlig lungeoperasjon som medførte senskader resten av livet. Av den grunn fikk han også forandret bud-område slik at han kunne benytte sykkel på ruta. Nordmedlia nordover til kommunegrensa ble hans budområde til han avsluttet yrkeslivet. Ruta var satt opp som stilling 5 dager i uka, men Maurits leverte likevel posten alle 6 dagene mot at han fikk middag hos en av oppsitterne hver dag. Hvor han spistegikk på omgang. Om vinteren ble han gjerne flere ganger syk med lungebetennelse, og naboene i Stav stilte da opp med middagsmat til Maurits. Husker vi var med og bar opp mat til Maurits i slike anledninger.

Frantsstugua var langt fra et ideelt husvære for friske og helsesterke folk. Aller minst for en som hadde problemer med helse, spesielt lungene, slik som Maurits hadde. På slutten

av livet hans ble det ledig hus på stasjonssida, Gesellstugua, og han kunne flytte dit – navnet skjemmer ingen.

Frantsstugua overlevde utrolig nok den massive bombingene av Tretten og Stav sentrum den 23. april 1940. Nabohusene i Stav brant jo ned, de aller aller fleste.

Vittige tunger har lurt på om Frantsstugua kanskje var så liten at tyskerne ikke kunne treffe den.

Har forsøkt å finne ut når Frantsstugua ble revet, men uten å finne et sikkert årstall. Noen mener det ihvertfall skjedde en gang på 70 tallet... og at det ikke var noen som bodde der i 1975. Andre tror kanskje det var en gang på 80 tallet den ble revet. Den sto ubebodd i flere år før rivingen.

Hvem som bodde i Frantsstugua mellom 1933 og 1951 er svært usikkert og dels ukjent.

Maurits Hagen.

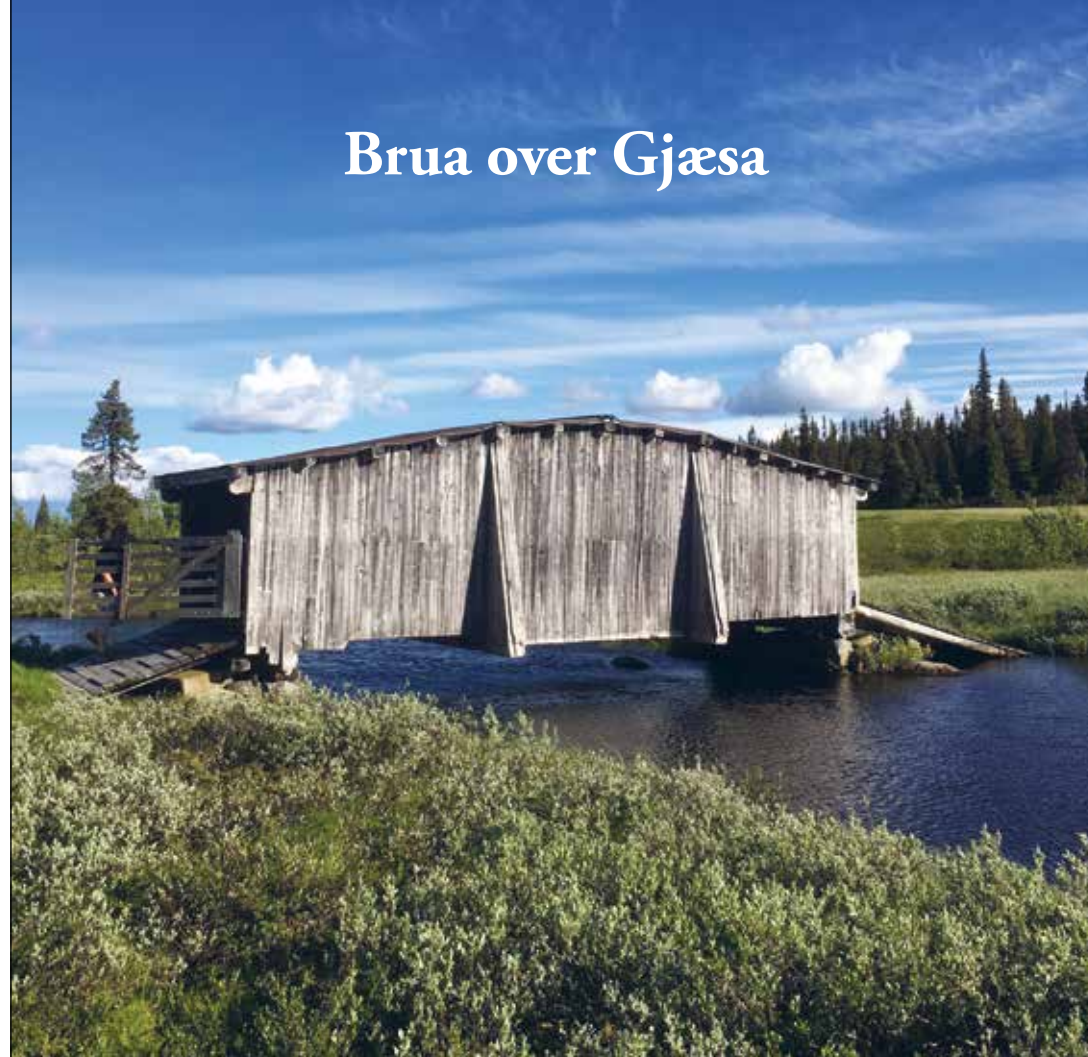
Glimt fra en gammel tid

Øyer og Tretten historielag har en stor samling med gamle bilder som er godt registrert med anledning, tid og sted.

Johan Offigstad f. 1888, på sin Indian motorsykkel. Bildet er tatt 1920.

Brua over Gjæsa

■ CHRISTEL RØNNING

Støtt står Gjæsbrua i sin sølvfargede tømmerkonstruksjon med tak og vegger som nesten dekker brua helt. Et avlangt hus med hull i begge ender. Den tunge konstruksjonen hviler på svære tømmerstokker og steinblokker på begge sider av elva, og spennet er på flere meter uten andre brukar. God bredde har den også, bred nok for hest med trekk. Bærekonstruksjonen, materialer og arbeid vitner om bæreevne og soliditet. Underlig å se dette flotte byggverket plassert her, nesten i et ingenmannsland. Ikke mange går her nå, men tidligere var dette en godt brukt overgang som en del av en lengre sti.

Hva er bakgrunnen for denne kuriositeten?

Per Bollviken, setereier på Grava, vet svar. Før Grava seter fikk veiforbindelse i 1946, brukte setereierne tråkket over Gjæsa når de skulle

til Hornsjøen. Hans far, Erling Bollviken, var med på arbeidet med å sette brua opp. I en samtale med dattera, Kjellaug, fortalte Erling Bollviken:

«Arbeidet med Gjæsbrua tok til i året

1930. Vi hogg tømmer i haugen sørvest for Grava. Disse var med: Kristian Flats-tulen, Olaf Bergseth, Tov Bollviken og jeg. Tømmeret vart kjørt ned til Gjæsa. Plan-ker til gulvet og bord til veggene kjørte vi fra saga ned i Åstdalen. Dette arbeidet gjorde vi mens vi var i lundmorken. Da ble også brukara mura. Tov og jeg kjørte fram stein fra ei stor steinur og Gjæsa, og Theodor Sveen og Kristian Flatstulen mura. I mars 1931 begynte trearbeidet med brua. Det var Theodor Sveen og Kristian Brustu-en som var snekkere. Det var setereigerne som kosta brua. Av Lysgaard fikk vi bølge-blikk til taket og skruene. De skulle koste dette for de var ikke med og arbeidet på brua. Av Allmenninga fikk vi tømmeret. Brua vart ferdig våren 1931.»

*Nedskrevet av Kjellaug Staum,
søndag 28/1 1990.*

Selve konstruksjonen stod Ivar Bræin fra Fåberg for, forteller Per Bollviken. Konstruksjonen er spesiell, og Fjellstyret har satt opp en plakate som sier at brua er verneverdig nettopp på grunn av denne særegne konstruksjonen. Ivar Bræin konstruerte også ei lignende bru over Åsta et par år tidligere. Bøseterbrua var

Bøseterbrua, Ivar Bræins brukonstruksjon.

både høyere, lengre og bredere. Her gikk elva hardere, og her skulle biler kunne kjøre gjennom. Bræins niese, Karin Bræin Simonsen, har delt bilder som viser konstruksjonen av Bøseterbrua da den var under oppføring. Konstruksjonen kommer tydelig fram på bildet under. Her ser vi hvordan det lange spennet uten brukar blir løst, noe som igjen forklarer den særegne «vingearkitekturen». Akkurat som på Gjæsbrua. Bøseterbrua ble tatt ned på 70-tallet og ligger nå lagret på Vegmuseet, forteller Oddvar Stensrud i sin artikkel om Bøseterbrua i IGF 2016.

Overbygde bruer

Overbygde bruer finner en mange av i England og USA. Da antallet overdekkede bruer i USA raskt begynte å synke, ble en organisasjon for bevaring av overdekkede bruer etablert på 1950-tallet. Det ble også utarbeidet nasjonale retningslinjer for arbeidet. Overdek-

Lett å fortape seg.

kede bruer ble for alvor satt på agendaen med filmen Broene i Madison County (1995) med Meryl Streep og Clint Eastwood i hovedrollene. Eastwood som fotografen fra National Geographic på oppdrag for å fotografere de berømte overdekkede broene i Madison, og Streep som husmora han møtte. Et søk etter overdekkede bruer i Norge viser ikke mange resultat, men Hammer bru (1891) i Trøndelag trer fram. Brua ble gjenoppbygd i 1927, altså i samme tidsrom som Bøseterbrua og Gjæsbrua ble bygd, og ble senere anbefalt spesifikke vernebestemmelser av Statens vegvesen og nyrestaurert på 1990-tallet.

Det finnes flere forklaringer på hvorfor bruer ble overbygd. Kanskje kom ideen tilbake til Europa fra USA med utvandringen? Bruene ble dekket for å beskytte trematerialet og bærende konstruksjoner mot vær og vind slik at levetiden for brua ble lengre under na-

«Victory»

turkreftenes påvirkning. Overbygget bidro også til stabilisering. I og med at det også finnes overbygde bruer i Sentral-Europa, i områder med mye snø, er nok en teori at bruene fikk tak for å lette snømaking og rydding. Andre grunner kan være at her kunne fotgjengere finne ly og beskyttelse, og hester og fe ville lett ta seg over uten å bli skremt av vannet under.

Fortellingene under brutaket

Det er lett å fortape seg i inskripsjonene på vegger og bjelker inne på brua. Her er skriblerier fra kjørestepar, fra fiskere som har prøvd fiskelykken langs elva og andre som har ønsket å legge igjen litt av seg selv i form av noen ord. Påfallende mange initialer fra krigsårene kan leses. Til og med Håkon 7s kongemonogram er risset inn.

Hva er fortellingene bak? Var det mennesker på flukt under krigen som stod her i ly, tok fram kniv og stift, og manifesterte kamp mot okkupasjon og fremmedstyre? Var det mennesker på flukt som ville at initialene deres skulle kunne plukkes opp slik at kjente skulle vite hvor de hadde gått? Vi vet at fluktruta til noen av tungtvann-sabotørene gikk over Grava etter Vemork-aksjonen i 1943. De overnattet på Grava og kanskje startet de marsdagen med å gå over Gjæsbrua på sin videre vei mot Sverige?

Etappen Grava–Hornsjøen var sannsynligvis en godt innarbeid og kjent del av ei lengre rute over til Østerdalen. Dag Lindebjerg, NRK, prøver sågar å sannsynliggjøre at etappen ble brukt av selveste Skrukka og Skjelva, birkebeinerne, den gang de flyktet med kongsbarnet via våre trakter og over til Østerdalen og Trondheim.

Gjæsa fløt nok bred og stille da som nå. Da med vadesteder, nå med Gjæsbrua, et sterkt og solid kulturminne.

Bred og stille flyter Gjæsa. Gjæsa fra Gjæsbrua. Foto: Maren Odden.

Akvarell: Eldbjørg Gillebo.

Stille

Stille

*Tomme ord uten mening
Ser - men ser ingen ting
Stille.*

Tanker

*Tanker - vonde – hvorfor
har ikke svar - blir bare derfor
Tanker.*

Tida - hvor blir den av?

*den som føles så lang
Forsvinner så fort - borte
Bare minner tilbake – de skal få leve*

Laurits Høveren

Glimt fra en gammel tid

Øyer og Tretten historielag har en stor samling med gamle bilder som er godt registrert med anledning, tid og sted.

Øyer prestegard 1905.

Garden Moshus ca 1900.

Sira Finn og Målfrid av Sirabøl – Her fikk vi ei bygd vi kunne kalle vår

■ CHRISTEL RØNNING I SAMTALE MED HERMAN KVARVING

Høyt oppe i Nordbygda i Øyer ligger Sirabøl, eller sagt på en annen måte, sogneprestens gård. Sognepresten som bygde dette stedet sammen med sin kone, er for lenge ute av tiden. I dag er jeg på vei dit for å snakke med Herman, sogneprestens sønn, som bor på tunet sammen med kona Karen Anna. Herman var 12 år da han kom til bygda sammen med familien. Hans far, Finn Arnulf Kvarving (1915-1992), ble utnevnt som sogneprest til Øyer i 1959. Like før jul samme år, kom de flyttende, Finn og Målfrid, med barna Mari Anne og Herman. Finn og Målfrid representerte noe nytt da de kom, og ble et avholdt prestepar som har satt spor etter seg på flere måter.

Finn Kvarving.

Veien går oppover og oppover. Så en avkjørsel skarpt til venstre. Jeg følger en smal, bratt vei, mellom lange, slanke granlegger, under et tak av snødekte greiner. *Utrolig flott vinterlandskap, tenker jeg, og med ett så fredfylt og idyllisk, som å kjøre inn i en annen verden.* Så er jeg der, på Sirabøl. Parkerer ved stallen, en lav mursteinsbygning midt imot med middelaldrepreg, med blyglassvinduer. Stall med blyglass! Jeg kjenner at forventningene stiger på fortsettelsen inne på tunet.

Der, øverst i skogkanten, står Sirabølkapellet. Der er det fortsatt kirkelige handlinger, ser jeg i aviser og blad. Også denne bygningen ser ut som den har ligget der siden middelalderen med symboler risset inn i steiner ulike steder på steinveggene. Det aner meg at gammelpresten tok med seg mye symbolikk da han lot bygge sitt eget huskapell. Stabburet er brunt og i stil med stabbur ellers i dalen. Bygningene omkranser et inntun, som på et tradisjonelt Gudbrandsdalstun. Nederst i kransen ligger bolig-husene, føderådshus og hovedbygning. Helt utpå pynten skimtes et stort steinbord under snøen. Herfra er det ei formidabel utsikt over hele Øyerbygda, med Lågen midt i som et stort vannspeil som speiler både bygd og himmel av. *Her kunne han sitte, tenker jeg, å passe på sognebarna sine, slik de gamle munkene i middelalderen satt på klostrene sine, bygd i utkanten av sivilisasjonene, for å verne menneskene mot det ukjente, men også for ro til kontemplasjon.*

Jeg lar meg imponere av det presteparet Målfrid og Finn som formet dette stedet. Et Sirabøl å trekke seg tilbake til etter endt preste-tjeneste. Så trer jeg inn i varmen for å lære dem bedre å kjenne i samtale med Herman.

Finn møtte Målfrid

Finn Kvarving kom fra en lang linje av prester, en riktig prestefamilie som strekker seg bakover i generasjoner og med proster og prester blant brødre og svigerbrødre. Slektslinjene går tilbake til Namdalen og Oslo. Finn var den yngste i søskenflokket, og han måtte rett som det var underholde gjestene i familiehjemmet med filinspill fra en stol i stua. Familietsituasjonen ble dramatisk endret da han mistet en eldre bror, og som 13-åring sin far. Ung som han var, ble han boende sammen med moren som gymnasiast på Grefsen. Men, han hadde god kontakt med sine eldre søsken, og det skulle også bli inngangsporten til møtet med Målfrid. Målfrid som skulle bli et nært, klokt og solid følge.

Gymnasiasten var en aktiv ung mann. Ved siden av musikken, var han speider. Atletisk som han var, deltok han også på friidrettsstevner. På Råholt bodde søster Sigrid

sammen med ektemannen, Hans, som var prest der. De var omgangsvener med skolemester Sundli og hans familie. Målfrid, skolemesterens datter, fikk Finns interesse tidlig. På et idrettsstevne mellom Eidsvoll landsgymnas, der Målfrid gikk, og Grefsen gymnas skulle Finn virkelig vise hva han var god for på idrettsbanen. Han ville imponere jenta han hadde valgt seg ut. Men, strevet var forgjeves i så måte, for Målfrid var ikke der akkurat da.

Det ble likevel som han ønsket. Under krigen ble det giftemål, og da viste Målfrid seg slik vi her i Øyer husker henne; veltalende og karismatisk, uredt og modig. Nazistene hadde okkupert skolen og lærerboligen. Målfrid skulle så gjerne ha feiret bryllupet sitt i den store skolebygningen. Bestemt og fryktløs gikk hun til offiserene, fortalte at hun skulle gifte seg og lurte på om bryllupet kunne holdes i skolebygningen. Hun sjarmerte nok de

tyske offiserene, for de evakuerte skolen. Bryllup ble holdt i Råholt kirke, og da festen var over, fikk brudeparet seg en overraskelse. På vei opp til soveværelset møtte de champagneflasker som offiserene hadde satt igjen som gave til brudeparet. Kanskje var det ikke akkurat åpning av champagnekorker brudeparet tenkte mest på akkurat da. Så, i løpet av morgentimene våknet de av noe som hørtes ut som skudd. Men skudd var det jo ikke, heller salutter. Det var champagnekorkene som hadde tatt spranget av seg selv.

Studier og ordinasjon

Det teologiske fakultet på universitetet i Oslo ble studiestedet for Finn Kvarving. Teologisk fakultet står fortsatt i dag for en liberal, moderne kristendomsforståelse, og anses for å utdanne mer liberale teologer som er medlemmer av Den norske kirke. Helt siden kulturdebattene som raste på 30-tallet, var det klare skillelinjer mellom de liberale og de mer konservative utdannet fra Menighetsfakultet. Debattene dukker opp igjen etter krigen og kulminerer i det som ble kalt «helvetesdebatten», med Ole Hallesby, professor på Menighetsfakultetet, og den mer liberale Kristian Schjelderup, den gang biskop i Hamar, på hver side i debatten. Finn Kvarvings teolo-

giske ståsted vokste fram i det liberale miljøet. Selv plasserte han seg et sted midt mellom, litt for konservativ for de liberale og for liberal for de konservative. Etterfølgeren til Schjelderup var Alex Johnson, utnevnt som biskop i Hamar i 1964. Han ble en meget profilert biskop, som prøvde å åpne opp for mangfold og folkekirkelighet, og dempe skillene etter «helvetesdebatten». Både han og Schjelderup var flere ganger på besøk i prestegården, minnes Herman, og det var Johnson som innviet Sirabølkapellet i 1972.

Finn Kvarving tok sin teologiske embetseksamen i 1940, og ble ordinert som prest i 1944. Det er krig, og nazistene hadde sine sympatisører i sentrale stillinger også i kirken. For å komme unna nazifiserte ledere, foregikk ordinasjonen i streng hemmelighet. Sammen med 10 andre ble Finn Kvarving plukket ut og rodd i små båter i nattmørket fra Domkirkeodden til Helgøya. Her ble de ordinert av biskop W. Krohn-Hansen, godt kamuflert av et indremisjonsstevne som pågikk samtidig.

Tidlig prestetjeneste

Etter eksamen ble Kvarving ansatt som hjelpeprest i Pipervikskirken i Oslo. Her stod Finn Kvarving på prekestolen da bombeangrepet mot Victoria Terrasse, Gestapos hovedkvarter, nyttårsaften 1944, startet. Britene er i ferd med å feste grepet, og med ett svinger britiske jagerfly inn over havnen der de angriper tyske fartøy på havna og slipper flere bomber over området. Det blir en voldsom kamp, for de møter uventet motstand fra tysk luftvernsskyts og krigsskip. Kampene pågår lenge og de sivile ødeleggelsene er store. Men, kirken står, og mange søkte tilflukt der. Målfrid, som er hos svigermor på Grefsen med nyfødte Mari Anne, lar seg ikke vippe av pinnen da hun får en telefon fra en som spør: «Vet du hva som

Brudeparet flankert av svoger Hans og søster Sigrid.

Ordinasjonen på Helgøya 1944

foregår? Det bombes i Piperviken.» Målfrid visste at hun bare måtte håpe på det beste og vente. Langt utpå ettermiddagen kom Finn hjem, forvirret og noe traumatisert over hva han hadde sett på vei fra kirken, gående gjennom kvartaler med sammenraste bygninger. Tragiske bilder, blandet med uvirkelige hadde brent seg fast. Men også kunne latteren bryte ut i glede over å ha overlevd, og i synet av surrealistiske opplevelser, som porselenspotten som stod der like hel oppi alle ødeleggelsene.

I 1947 flyttet Finn og Målfrid, nå med to barn, til Gjerpen ved Skien. Herman Ditlef, oppkalt etter farfar, var også kommet til verden. Som hjelpeprest ble ikke boligen prestegården, men kanskje en vel så interessant bolig i og med at familien ble innkvartert i Ibsens barndomshjem, Venstøp. Her fikk Mari Anne og Herman sine tidlige barneår. Sønnen, Herman, minnes med entusiastisk stemme syrinhagene, friheten, Ibsens dukketeater-scene i vinduet bak bygningen, selskaper og besøkende. For noen omgivelser å vokse opp i! Som embetsfamilie ble Kvarvings invitert til selskaper hos godseier Herman Løvenskiold og hans kone, Anna Cecilie. Hermans øyne vandrer tilbake til godset, hallen, biblioteket, lysene, stemmene som blandet seg med musikken, og alle de utrolig flotte gjemmestedene som var der for barna.

Venstøp.

Fra Gjerpen til Øyer

Seint året 1959 kom familien Kvarving flyttende til Øyer. Finn var blitt utnevnt i Statsråd som sogneprest i Øyer Prestembete og skulle settes inn i tjeneste i januar. Som prestefamilier flest, hadde Finn som barn, og etter hvert sammen med sin egen familie, flyttet rundt omkring, og bodd i leiligheter og prestegårder flere steder. I et fjernsynsintervju sier han at han aldri hadde hatt ei bygd som var hans før han kom til Øyer. Han hadde heller aldri hatt et hjem som han eide og som han kunne kalle sitt. I Øyer fikk Finn og Målfrid begge deler. Her skulle de komme til å slå seg ned for godt. Allerede det første møtet med bygda må ha vært et godt et: «Da jeg kom, slo det meg at jeg aldri hadde sett noe så pent som Øyerbygda».

Finn og Målfrid valgte Øyer framfor Øystre Slidre, dette til tross for at Finn allerede hadde røtter i Valdres. Der var familiehytta og der var hans far, Herman Ditlef Kvarving, sogneprest da han selv ble født. Slik kjente han allerede noe til kulturen i dalførene før han kom til Gudbrandsdalen med familien. Presteparet ble godt mottatt. De var begge interessert i bygdesamfunnet, i historien, i gamle tradisjoner, kunst og kulturuttrykk.

Familien flyttet inn i Øyer prestegård, en av de eldste og største i landet. Nå skulle alle rommene og salene møbleres, og mye fant de på bruktmarkedet, gamle stilmøbler, veggskap, stort og smått. Målfrid var en stilsikker estetikker, og hun forstod å ta vare på ting av historisk verdi. Hun har senere fortalt om funnene i den gamle bygningen som dukket opp under restaurering og som ble tatt vare på. I ei av stuene er gammel renessansemaling glassbelagt, dekorasjonsmaling i sort og rødt direkte på brede tømmerstokkvegger. En damsko fra 1700-tallet står i en monter. Denne

kunne Målfrid fantasere levende om, og tenkte seg inn i hvordan livet i prestegården kanskje en gang hadde vært.

På plass i Øyer

Finn Kvarving tok over etter sogneprest Gustav Høyem. I januar 1960 tiltrådte han sitt nye embete, og var i tjeneste i Øyer så lenge han levde. Etter endt sognepresttjeneste fortsatte han med andakter i Sirabølkapellet. Finn Kvarving hadde en rolig og trygg framtoning. Han var velartikulert og tydelig, messet med en varm og inderlig stemme. Med musikalitet og sterk sangstemme ledet han salmesangen. I NRK-intervjuet gir Kvarving uttrykk for et strengt, men allikevel åpent teologisk ståsted begrunnet med referanser til oldkirkelige tradisjoner. Dette viser seg også i symbolikken fra ulike kirkesamfunn han tar med seg til kapellet på Sirabøl. Han tok også med vigilien, midnattsgudstjenesten, inn i Øyer kirke.

Målfrid, på sin side, stod støttende ved siden av sin mann. Å være prestens kone var

Herman og Mari Anne med Cathinka som ble med på flyttelasen.

for en stilling å være. Hun var tidlig bevisst på sin rolle som prestekone, og tok skolegang innenfor helse og husstell, noe som skulle passe inn i hennes nye rolle. Samtidig var hun en moderne, selvstendig og kreativ kvinne. Hun skapte ting, malte på porselen, drev med gyllenlær som interiørdekorasjon. I kirken står stoler hun har dekorert. Hun la ned utallige timer i hageanlegget rundt den gamle prestegården, og sakte arbeidet hun fram et arkitektonisk og stringent hagelandskap. Ganske uredd måtte hun også være. Som meget voksen dame fikk hun alpinski i bursdagsgave, og ble et avholdt medlem av Kjerringsleppet, disse friske damene i rutaliv og rondastakk, som laget liv i Hafjell, og som fikk dronning Sonja på laget.

Øyer kirke – noe som ikke stemte

I løpet av Kvarvings tid som sogneprest gikk Øyer kirke gjennom en stor forandring. Under pietistiske vekkelserbølger siste halvdel av 1800-tallet ble verdifull treskurd og annen verneverdig ornamentikk fjernet fra kirken i Øyer. Det som var igjen av inventar ble malt brunt med noe innsmett av gull. Målfrid skriver: «Da Finn og jeg kom til Øyer i 1960, og jeg for første gang kom til Øyer kirke, ble jeg forbauset over hvor ribbet og nakent korpartiet var. Det var noe som ikke stemte.» Målfrid ville finne ut av hvorfor, og hvorfor så stor kontrast mellom de to kirkene i sognet, og skriver om funnene av de gamle klenodiene fra kirken i Nytt om gamalt.

Etter utrenskingen fra kirken ble heldigvis mye av den gamle utsmykningen gjemt unna av noen. «En dag klatret vi opp trappe til tårnet for å se på kirkeklokkene. På veien over kirkeloftet fikk jeg øye på noe som glimtet i sagflisa bortunder mønet. Vi krabbet innover og begynte å grave – og fikk vårt livs

store overraskelse. Fram i lyset kom to utskårne løver med økser og kong Kristian den 6. monogram i gull, to store kongekroner i gull og rødt, forgylt kors, utskårne akantusranker, border og staver.» De to fant flere gjenstander, i kirken, i stallen, i prestegårdsbygningen, verdifull utsmykning spredt rundt omkring. «Vi forstod at dette hadde prydet kirken en gang i tiden, og at disse vakre tingene igjen måtte få sin gamle plass.» Under Riksantikvarens veiledning, god byggleidelse og gode kunsthåndverkere «var alt på plass etter en lang Tornerose-søvn», skriver Målfrid videre.

Kirken ble renoverert, og i forbindelse med 250-års jubileet i 1975, tok Finn Kvarving initiativet til å skrive historien om kirkene i Øyer.

Svarvestugugraven

Inne på Nysetra på Trettenfjellet ligger en mosegrodd stein med initialene FS på. Da Kvarving kom, hadde det allerede vært skrevet om Frants Svarverstugun, mannen som frøs i hjel inne på fjellet vinteren 1839. Han var tømmermann og arbeidsfolk gikk over fjellet til Østerdalen etter arbeid, sommer som vinter. Da han ble funnet, var det så lite igjen av han at han måtte begraves der han satt. Liket kunne ikke fraktes til innviet jord for gravlegging. Kvarving tok kontakt med biskop Johnson for råd, og forslaget han fikk har senere blitt en tradisjon. Hver sommer er det fjellmesse ved Svarvestugugraven.

Deltagende bygdefolk

Familien Kvarving førte et åpent og gjestfritt hjem, og fikk fort venner i bygda. De deltok begge ute i lokalsamfunnet. Finn Kvarving gikk ut i ungdomsarbeid som speiderleder. Ifølge Speiderhistorisk leksikon hadde han allerede hatt sentrale funksjoner og fått heders tegnet «Den hvite lilje» i NSF. Han fortsatte

speidergjærningen her. Speidergutter under hans ledelse husker han som en blid, omgjengelig og alltid interessert voksenperson. Lenge etter speidertiden kunne han fortsatt stoppe opp og lure på hvilke veier speiderguttene hadde tatt ut i livene sine.

Ekteparet var aktivt med i flere historiske skuespill som ble satt opp, i samarbeid med bl.a. ekteparet Turtumøygard. Mest kjent er skuespillet om Sirie Jørgensdatter, den siste hekseprosesseren i Norge, og som utspilte seg i den gamle prestegårdssalen på tidlig 1700-tall.

Finn Kvarving fulgte med sognebarna sine. Når noen utmerket seg, og da især i sport, for sportsinteressen hadde han beholdt, fulgte han ekstra nøye med. Skiløperen Erling Jevne var den siste han rakk å følge før han døde. Oppriktig interessert som han var, sendte Erling postkort da han var ute og reiste. Og et slikt postkort hadde Finn med til sykehuset da det gikk mot slutten.

Finn fikk kulturprisen for Øyer 1991, året før han gikk bort.

Sirabøl – sogneprestens gård

I programmet Prest med egen kirke forteller Finn om Sirabøl. Ikke bare det, men han stadfester også Målfrids plass i hans liv gjennom utformingen av stedet. Hun er uløselig knyttet til livsdrømmene, til ekkoet langt inne og han snakker om vår sjel.

Presteparet hadde allerede fått oppført flere hus på tunet før de flyttet opp dit i 1972. Simen Huuse, venn og inspirator, var med på utformingen. Den som kommer opp på tunet, kan nok se avtrykk etter Simen Huuse i kombinasjonen mellom stein og tømmer i bygningene, vinduene som bryter veggflater og tilpasningene til landskapet rundt.

Det siste huset som ble satt opp var kapel-

let. Herman åpner dørene, tenner lysene og forteller. Sentral er Frans av Assisi og evangelisten Johannes, begge står for den hele kjærlighet og den hele glede. Fuglene representerer Frans av Assisi, glad som han var i naturen, i skaperverket. Her er ting noen vil stusse over, som vi forbinder med andre kirkeretninger, men det var ikke Kvarving redd for å ta inn. Det er gamle, prøvede symboler som virker. Selv følte han trang til symbolenes tale, og mente han ikke var alene om det.

Sirabøl var først for et fristed å regne, men etter endt tjeneste kunne det eldre presteparet nyte sitt otium her, i fredelige omgivelser omgitt kun av naturens lyder. Bakgrunnslydene i det omtalte intervjuet er fuglekvisper,

og assosiasjonene til Frans av Assisi er nærliggende. Tankene vandrer også videre til pave Frans som tok navnet etter munken, og hans appell for klima og skaperverket. Mulig synes Herman, psykologen, at jeg drar det vel langt, men røper det i så fall heldigvis ikke (!)

I alle fall, Målfrid og Finn fikk til slutt sitt eget, sitt Sirabøl: «vår livs drøm, med miljø og atmosfære» hvorfra de kunne «se noe av det peneste vi vet, nemlig Øyerbygda herifra.»

Kilder:

Prest med egen kirke NRK (1975)

<https://tv.nrk.no/program/foia03006275/prest-med-egen-kirke>

Nytt om gammalt Øyer og Tretten historielag (2001)

Klokkeklang (1964, 2009)

Bilder utlånt av Herman Kvarving

Sirabølkapellet

Glimt fra en gammel tid

Øyer og Tretten historielag har en stor samling med gamle bilder som er godt registrert med anledning, tid og sted.

Hovedbygningen på Kvam i 1945. Bygningen ble revet like etter krigen.

Gardene Skaaden og Bøe. Bildet tatt før 1890.

Minner fra skoledagene og skolevegen

■ AUD BJØRNSTAD

Rognstadgardene ligger høyt og fritt oppe i lia på vestsiden i Øyer. Bilvegen til Rognstad som ble bygd på slutten av 50 tallet gjorde adkomsten dit enklere. Før dette var den strabasjose vegen til Rognstad kjerreveg opp den bratte og steile Kampekleiva og videre gjennom skogen i kupert terreng. Det var også stier og råk gjennom bratt og ulent terreng som gjorde det mulig å komme ned til Lågårud, Lønberg og Nordlia. Da Aud Bjørnstad (1934) og hennes søsken på Øvre Rognstad, samt ungene i Nedre Rognstad begynte på skolen, tilhørte de Vestlund skolekrets. Vestlund skole lå i nærheten av Flatstulen. Deres far Olav Rognstad (1895-1977) og hans søsken, som også vokste opp på Øvre Rognstad, gikk på Bekken skole i Nordbygda på østsiden av Lågen. Deres strabasjose skoleveg er beskrevet av Roar Ødegård, som vokste opp på Lønberg Nedre, i I gamle fotefar 2016 og i Skolene i Øyer.

Øvre Rognstad, høgt og fritt på vestsida av Øyer. Bilde fra ca. 1940.

Skolevegen var lang og strabasjøs for oss ungene på Øvre- og Ner-Rognstad før det vart bygd bilveg opp fra Lågårud.

Kjerrevegen gikk bortgjennom skogen i et kupert terreng, over Brennbekken og videre over den store Kattåa ved Kampen. Åa gikk

stor og mektig under steinbrua, særlig haust og vår.

Fra Kampen gikk vegen i en stor bue rundt jordet, og nedover den bratte kleiva. Ved garden Lien tok vi av på en sti som gikk over tunet der, og videre etter åkerkanter og skigar-

der til Vestlund skole. Det var ikke tilrådelig å sende en førsteklassing åleine den lange vegen, så det vart ordna slik at to og to fikk begynne samtidig.

Brødrene mine, Ole og Hans, begynte likt da det var bare vel ett års aldersforskjell på dem. Mor fortalte at Hans som ikke fylte 7 år før i desember, var så kei da han kom heimatt at han gikk og la seg.

Første møte med skolen

Eg gledde meg veldig til å begynne på skolen, og i 6 årsalderen fikk eg være med Asgeir og Eva dit noen ganger. Lærer Myhren fant fram en ABC bok som eg fikk låne. På permen var det bilde av en fargerik hane, og inni var det fine bilder, tall og bokstaver. Eg vart overbegeistra og snakka høgt i timen, noe som ikkje var vanlig på den tida.

Nabogutten Jørgen Nysveen venta ett år, så vi fikk begynne likt. Tryggere følge kunne eg ikke fått. Han erta meg aldri, eller fann på

noen apestreker mot meg. Som regel gikk eg et stykke foran, og eg husker at eg titta bakom meg for å sjå om han var der. Men om vinteren med mye snø, gikk han foran og brøytt. Det kunne også hende at vi laut kjøres med hest til Kampen. Da var det så snøen aula seg opp foran sleden. Om vinteren starta vi fra heime mens det enda var mørkt, og var det godt skiføre var vi raskere enn vanlig på turen. Det hente at vi kom på skolen i det læren holdt på å tenne opp i den store ovnen i klasserommet. Han ba oss sette oss ved ovnen med yttertøyet på.

Kampakleiva var ofte isete og glatt vintertid, og det var vanskelig å stå på skiene nedover. Vi satte oss da på skiene og akte mens vi holdt de sammen med bindingene. En morgen i grålysningen var eg uheldig. Den ene skia sleit seg laus og for utover snøkanten. På heimvegen om eftan kleiv eg ned og fann att skia i ei granbusk. En annen gang kom eg til å kjøre borti et vealass som låg attmed vegen,

Vestlund skole (fra historielagets bildearkiv).

Rognstad 1941. Besøk av lærerparet Myhren. Fr. Eva, mor Effie, Signe og Gustav Myhren. Foran Knut og Aud.

og ene skituppen brakk tvert av. Far reparerte skia med en blank, tynn blikkplate, så den vart så god som ny.

Den omsorgsfulle læreren

I niårs-alderen fikk eg en kraftig dobbeltsidig lungebetennelse med feber i over 41. Det var alvorlig, men heldigvis hadde penicillin da kommet i bruk. Den ble oppdaget i 1929 av briten Alexander Flemming, men kom først til anvendelse under krigen. Eg skulle ha en tablett hver 3dje time dag og natt, så mor lå med vekkerklokka på om natta. Medisinen var grusom vond både i lukt og smak, syntes eg. Eg klaga og ville ha den blanda i mye vann. Desto verre vart det å få den i seg.

Det kom et koselig brev fra læreren hvor han skreiv: «leit å høyre at vesle Aud har fått lungebrann».

I ettertid har eg forstått at han hadde stor omsorg for meg. I sangtimen ville han at vi

skulle synge et vers av «jeg er så glad hver julekveld» åleine for å høre om vi hadde gehør. Han såg nok at eg grudde meg, og han kom ned og satte seg attmed meg.

Det å «sitte att» på skulen var ikke noe positivt, for da hadde vi helst gjort noe galt. Så var det var en dag vi var akkurat ferdige med salmeverset vi pleide å synge tilslutt, og sto ved pultene våre klare for å stryke på dør. Da kom læreren og sa: «ho Aud og han Jørgen får være att litt». Eg vart så sjokkert, og såg bort på Jørgen, men han sto der like rolig og uanfektet. Læreren hefta oss ikke lenge, og han virka litt ille berørt han også. Han sa at vi ikke måtte ta beinvegen over jordene, men gå stien attmed gjerdene. Det vart ikke veksla ett ord om det på heimturen den dagen eller senere.

På konfirmantjubileet vårt i fjor, minna eg Jørgen om episoden, noe han hadde glemt. På sin lune måte sa han: «Å va det itte någâ verre».

Tre av Rognstadungene på Vestlund. Bakre rekke fra venstre: Asgeir. Midtre rekke ved siden av lærer Myhren står Eva. Aud nr. 2 på benken foran (bilde fra «Skolene i Øyer»)

Vi gikk toine i første og fjerdeklasse, men etter hvert kom yngre søsken av oss med, så vi vart flere i følge.

Godteriholoa

Det er vel ikke mange som har hatt ei godteriholoa attmed skolevegen sin, men det hadde vi! Det var Johannes nabo som fikk ideen til det. Nederst i Kampakleiva var det en bergnabb der det danna seg ei hylle under, og der var godteriholoa vår.

Når far eller Johannes hadde ærend på butikken, kjøpte de med seg litt godteri som de la i holoa og la mose over. På heimveg hver skoledag var vi oppom og vekja holoa, og stor var gleda da vi såg at mosedotten var på plass!

Julehandel og juletefest

I førjulstida var det spesielt en efta vi gledde oss til, og det var da vi fikk gå nedom butik-

kene for å sjå på juleutstillingene. Det var tatt i bruk et rom attmed butikklokalet med bord fulle av juleting, glitter og stas.

Vi fikk med oss ekstra niste den skoledagen og noen kroner å handle for. Det var ikke så flust med penger på den tida, så jeg husker jeg satt opp et nøyaktig budsjett. Julegave til mor var blant anna en liten notisbok med gule, stive permer. Den kosta 28 øre. Vi gikk innom alle tre butikkene, Bondlid, Solheim og Handelslaget. Tida gikk fort og det vart mørkt, men det brydde vi oss ikke om. En gang traff vi læreren vår der, og han sa: «Nå må dere komme dere på heimveg, unger». Det likte vi kleint.

Juletefesten var en av julens høydepunkter. Vi vart da pakka godt ned i sleden, og Blakken frakta oss lett etter vinterhard veg til skolen. Det grein godt i snøgete sko da vi kom inn i gangen, men i skolestua var det varmt

med et stort juletre midt på gulvet. Underholdningen var blant annet en Chaplin film, noe som var populært. Første juletefesten eg var på var året før eg begynte på skolen, og det var første gang eg såg Marit Rusten som eg fikk dele pult med i 7 år. Husker vi satt og titta nysgjerrige på hverandre.

Møte med krigen

Under krigen hadde et tysk kompani stasjonert seg på Flatstulen, og vi såg soldater som gikk på vakt der. En dag som Jørgen, Gunvor og eg var på heimtur, nådde vi att en soldat som gikk og kosa seg med sjokolade utav en tynn, flat eske. Han stoppa, og tok opp en plate sjokolade og delte mellom oss. Vi tok imot med stor appetitt.

Neste dag var første- og andreklassingene, Bjarne og Knut enige om å ta en omveg over tunet på Flatstulen. «Kanskje vi får lade, vi au» sa Bjarne. En soldat oppdaga småguttene og kom ut og gav dei sjokolade. Kanskje hadde han unger sjølv heime i Tyskland.

Fullt så koselige var ikke de tyske vaktene da Johannes og far tok hesten og reiste med mat til de russiske fangene som var i arbeid på Øyer stasjon. Vi ungene var med, og vi skjønte de likte oss ikke, der de svinsa rundt oss med børsene sine på aksla. Vi hadde fått høre at bygdefolk hadde vore nede og fått lov til å gi fangene mat. Far og Johannes ble enige om å gjøre det samme, og orienterte seg på forhånd om tid og antall fanger. Mor og Bertha kokte hver sin store porsjon lapskaus som

Blakken med Knut på ryggen, storebror Hans passer på, og Bjarne Nysveen foran.

de mente var rikelig og nok. Uheldigvis var det flere fanger der den dagen, og vaktene var rause med de første porsjonene de øste oppi blikkfatene. Så vart det snaut til de siste, men fangene delte om att mellom seg. Det gjorde et sterkt inntrykk.

«Å gå heilt oppatti Rognstad»

Vinterstid kunne det hende en sjelden gang at vi fikk hesteskysst hjem. Vi lydde alltid etter hestebjølle da vi kom bortpå Liatunet om eftan. Fikk vi høre kjent og kjær bjølleklunk, la vi på sprang så bøkene hoppa i ranselen. På garden Lien var det hage med epletrær, og eg husker Kristine kom ut med epler til oss.

Det hendte vi møtte folk etter vegen som spurte: «Ska døkk gå heilt oppatti Rognstad?»

Lærer Myhren hadde vore på Rognstad, og gått vegen, så han forsto utfordringene vi hadde.

Siste skoledagen om våren var skogplantedag, og da fikk vi velge om vi ville møte opp eller ei.

Undervisningen for konfirmantene foregikk den gang i Prestegårdssalen, og vi skulle møte der klokka 17. Dette var på en skoledag, og eg kunne ikke gå heimom først. Eg fikk da være med Åsta Skogly heim, og vente der til vi gikk i følge til Prestegarden.

På den tida var Jørgen og familien flytta frå Rognstad, så eg måtte gå aleine heimatt i mørke haustkvelden.

Etter at nyvegen kom gikk eg aldri gamlevegen, men etter så mange år er den likevel ikke glemt.

Familien i Rognstad i 1943. Mor Effie, far Olav, Ole med trekkspillet, Hans med fela.
Foran: Knut, Aud, Eva og Asgeir.

Tørke, snø og kulde gjennom et langt liv

■ ODDVAR STENSRUD

Jeg er født og vokst opp øverst i Musdal. Det er derfor naturlig at det meste jeg husker fra disse årene er fra øverst i Musdal. Noen av årene skiller seg ut når det gjelder tørke, snø og kulde i de vel 80 årene jeg har vært med her på Tretten.

Tørkesommeren 1947

Forsommeren 1947 var ikke så uvanlig tørr, og høyavlingene ble nesten som vanlig. Men utover ettersommeren med varme solskinn-dager uten noe særlig regn, ble det svært tørt. Dette gikk i første omgang utover åkrene. Både bygg og havreåkrene sluttet å vokse. De ble så korte at en ikke fikk de i kornband eller fikk hesjet opp det som ble slått, men det ble kjørt direkte inn og trøsket.

Fiske i Killielva

Vi som var guttunger øverst i Musdal disse årene, hadde ofte vært og fisket med stang i Killielva i Gausdal som var en kjent ørretelv. Det var ikke langt bort til Rødumsbygda og Killielva fra der vi bodde, så vi var godt kjent der. Utover sommeren ble det så lite vatn i elva at det bare så vidt rant vatn mellom kulpene. Jeg og en annen gutt fra øverst i Musdal, Anton Galtrud, var da borte ved elva. Der mente vi å ta fisken med fingrene i det vesle vatnet som var att. Men vi fikk erfare at det var ikke så enkelt. Fikk vi tak i en fisk, så var den så glatt og sleip at den spratt ut av fingrene våre.

Jeg husker jeg fortalte dette til en eldre kar og han sa da: «Døkk skulle hatt på døkk votter på hendom». Men det var ingen votter framme på denne tida av året.

I en større kulp telte vi over 20 ørreter som var samlet der. Hjemme hos Anton hadde de et fiskegarn som vi tok med oss. Vi tenkte å

gjøre storfangst ved å få strekt dette over kulpene. Tanken var å få jaget fisken som var i kulpene i garnet. Men dette var også et mislykket forsøk. Fiskegarnet hadde så grov tråd at fisken så det i det klare vatnet, og enten hoppet over garnet, eller snudde ved garnet. To fisker ble resultatet etter det jeg husker.

Vasskjøring

Utover høsten oppstod det et nytt yrke i Musdal, og trolig ikke bare der, og det var «vasskjører». Så å si alle de vanlige vasskildene og brønnene ble tørre utover høsten.

Øverst i Musdal var «Gonstadvækkja» en sikker vannkilde. Den lå på jordet til Gonstad, på oversiden av Musdalsvegen, og var en av de sikreste vannkildene i Musdal. Her var det satt en trerenne inn i bakken. Under renna var det nedgravd en trekasse som fylte seg opp med vatn. Vatnet herfra ble nok redningen for mange øverst i grenda høsten 1947 og vinteren 1948..

På Hong Nordigard, en av de største gardene i Musdal, hadde de vel 20 melkekyr, ungdyr og griser i fjøset og i tillegg 6-7 hester. Dessuten var det behov for vatn til husholdningen. Her hadde en mann full jobb med vasskjøring.

Dette var før traktorene hadde sitt inntog i Musdal, så det var hest og slede som ble brukt. På sleden ble det montert en lang trekasse som 40- og 50 liters mjølkespann passet oppi. Med

ei vassbytte måtte en da fylle opp spennene på sleden fra vatnet i kassa i vegkanten. Dette var nok en sølsam jobb, for jeg husker at flere av disse kjøredoningene var helt islagte utover vinteren.

Snøvinteren i Musdal 1951

Før jul i 1950 var det vanlig snømengde, men i januar og februar snødde det de fleste dagene. Det førte til unormalt mye snø, også øverst i Musdal. Det som var litt spesielt denne vinteren var at Norgesmesterskapet på ski, 4x10 km stafett og 50 kilometeren, skulle holdes på Wingejordet den 10. og 11. februar. All snøen førte til store problemer, både med å holde oppe løyper, veger og parkeringsplasser i forbindelse med dette. Merkelig nok, søndag den 11. februar var det solskinn fra en nesten skyfri himmel. Det ble påstått at det var ca. 4000 som var tilstede som så på 50 kilometeren. Det har aldri vært samlet så mye folk i Musdal noen gang, og det er vel tvilsomt om det blir det heretter og.

Den 14.april var det Musdalsmesterskapet i langrenn, og det var enkelt å legge løype, for en kunne fortsatt gå rett over jordene uten problem.

All snøen førte til store problemer for tømmerhoggingen og framkjøringen av tømmeret. Jeg husker det ble hugget tømmer øverst i Musdal, på grensa mot Gausdal. Øvre del av Gaudalsbygda har støtt vært kjent for å være et «snøghøl» Det slo ikke feil den vinteren heller. Jeg husker det ble måket opp veger for å få kjørt fram tømmeret. Tømmerstokkene ble

dratt fram til vegene som var måket opp. Trolig var det noen steder en snødybde på mer enn 2 meter.

Den 16.mai var det bar mark på jordene i Musdal, og en kunne begynne med våronna, i Musdalsbaklia var jordene helt snødekt enda.

Det ble også sein vår innover i fjellet. Einar Bjørnstad fortalte at han den 10.juni, da fiskesesongen skulle begynne, gikk på ski inn til hytta ved Lyngen. Fortsatt var det mye snø, og alle vatna innover var islagte.

Dette var trolig ingen «rekord» i dette århundre, da det før min tid, i 1927, måtte kjøres med snøplogen framfor 17.mai-toget på Tretten.

Kulderekord

Når en har vært med et langt liv, kan det være vanskelig å huske alle dagene og årene når det gjelder været, og livet ellers. Når det gjelder kalde dager er det vintrene i 1941 og 42 det første jeg husker. Jeg hadde begynt på Dulven skole i Musdal. Mor bandt et skjerf rundt hele hodet på meg da jeg gikk ut om morgenen. Det var ikke bare i Musdal det var kaldt. Det fikk også de tyske invasjonstyrkene i Russland erfare disse vintrene.

Ellers husker jeg vinteren 1965/66 som en lang og kald vinter med mye snø, og det gikk hardt utover rådyrbestanden i bygda. Det jeg har målt som kulderekord her på Tretten, var 33 kuldegrader på Klukkerjordet nyttårsnatta i 1978. Det ble en kald start på nyåret 1979.

Lua til gamle Rognstad

■ DAGFINN ROGNSTAD

Min far Eiliv Rognstad var banearbeider. Vi bodde i Granro en kilometers vei nord for Tretten stasjon, med fars arbeidsplass noen

meter fra husveggen. Til arbeidstøyet hørte en lue, skikkelig staselig med skinnpull og blank solskjerm foran. Problemet var at om sommeren var lua altfor varm og om vinteren var den altfor kald, så den ble aldri brukt på arbeid. Den lå pent på hylla i gangen.

Så, den 16. januar 1962 skjedde det, far tok på seg jernbanelua og strøk på dør, vandre utålmodig frem og tilbake utpå plassen utenfor huset og kikket og lyttet nordover. Jeg husker jeg syntes dette var rart, far min var en rolig og balansert fyr og oppførte seg ikke slik jeg var vant med. Utålmodigheten og lyttingen og kikkingen pågikk en god stund. Men endelig skjedde det noe: Det hørtes lyd på jernbanen nordfra! Lyden steg og kom stadig nærmere, det var tydelig at det var tog underveis.

Og der kom det! Et lokomotiv som trakk på et annet lokomotiv kom dundrende forbi og idet de passerte, løftet far på lua og hilste og lokomotivføreren på det fremste lokomotivet fløytet og hilste tilbake. Jeg husker ikke hvilket lokomotiv som trakk, og de vet det ikke på jernbanemuseet heller, men hva som var på slep fikk jeg fort nok vite. Far snudde seg til meg og sa: Nå dreg Gubben teill Hamar!

Dovregubben

Modell av type 49a nr. 463, utviklet og produsert i samarbeide mellom Norsk Modelljernbane på Strømmen og Lemaco i Sveits. 350 eksemplarer ble utgitt i 1988 og er et ettertraktet samleobjekt blant modelljernbaneentusiaster over hele verden. Modelljernbanehobbyen er altså ikke bare leketøy for små og store gutter (jenter er hjertelig velkommen, men det er nok gutta som dominerer), det er også viktig historisk dokumentasjon.

Det var altså det eneste bevarte eksemplaret av lokomotivtype 49, dovregubbene, som var på vei til Jernbanemuseet på Hamar. Uheldigvis er det et av de tyskbygde, nr. 470 som ble bevart, ikke det første, bygget på Thunes Mekaniske Verksted og Hamar Mekaniske Verksted, nr. 463. Dette er forøvrig det eneste lokomotivet for normalspor som har fått navn hos NSB. «Dovregubben»-skiltet som sitter på nr. 470 på Hamar er altså fra nr. 463.

Det hører med til historien at for å få trukket museumsloket fra Hamar stasjon til museet, ble det lagt midlertidig spor langs veien. Man la ut en viss lengde, trakk loket over, tok opp sporet og la det foran igjen inntil man hadde gubben på plass. Lokomotivet står nå i egen hall på museet.

Glimt fra en gammel tid

Øyer og Tretten historielag har en stor samling med gamle bilder som er godt registrert med anledning, tid og sted.

Gardstunet på Systuen Vedum. Bildet tatt våren 1940. På bildet er Josefne Skau, adoptivdatter til Johannes og Klara Vedum.

Utsyn over Øyer med Kruke gardene i forgrunnen. Bilde tatt 1946.

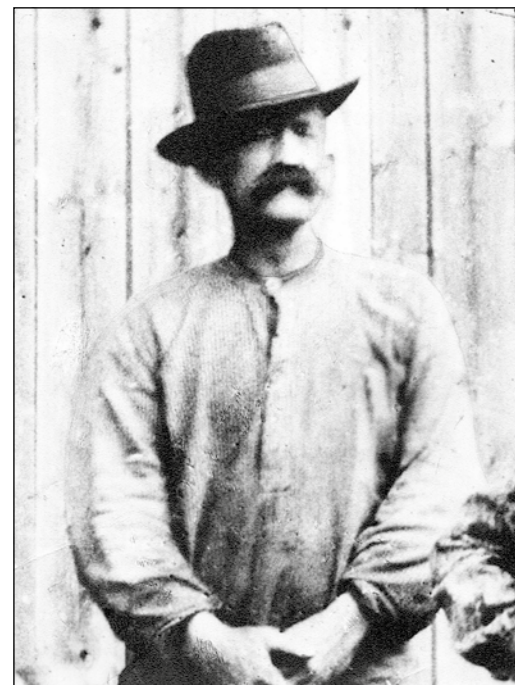
Spelemenn på Sør-Tretten

■ BJØRN MELLEMBERG

Kor og korps-bevegelsen på Tretten har fått sin velfortjente omtale gjennom årene, bl.a. i "I gamle fotefar". Men bygda har jo hatt et musikkliv også utenom disse institusjonene. Selv om Sør-Gudbrandsdalen av forskjellige grunner ikke har hatt den samme aktiviteten innenfor folkemusikken/dansemusikken som Nord-Gudbrandsdalen, særlig Ottadalen, så har vi jo hatt våre spelemenn her i bygda også. Fra min barndom husker jeg bl.a. to av dem omtalt med respekt: Ole Svendsen og Otto Moheim. De la instrumentene på hylla før min tid, men de ble ofte nevnt i samme åndedrag og spilte tydeligvis en god del sammen.

Ole Svendsen

Oddvar Stensrud har en interessant artikkel om "Den siste belg-trøeren i Tretten kirke" i "I gamle fotefar" 2017. Her forteller han om Ole Svendsens bakgrunn og hans viktige virke i kirken. Han er også innom Ole som felespiller og at han og Otto Moheim spilte til dans på den første Sør-Tretten-festen i Bjørkholt 13. januar 1921.

Ole Svendsen. Utlånt Inger Lise Romsås.

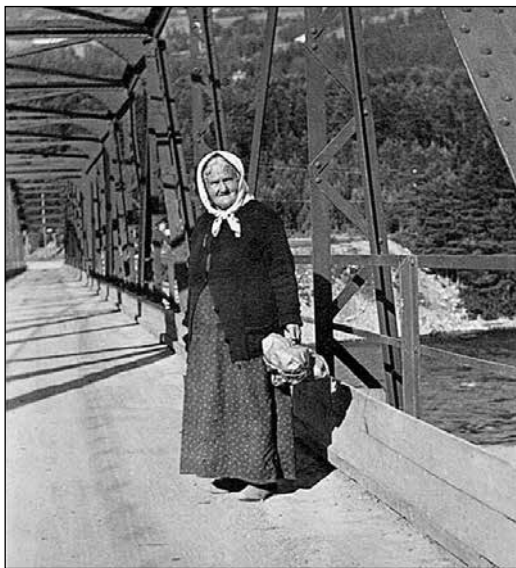
For å repetere litt av Oles bakgrunn: Han var født i Taarstadaaen, i dag Aaen, på Sør-Tretten 03.08.1875. Foreldrene var husmann Sven Johnsen og Lisbeth Olsdatter, viet 04.06.1874. Ole ble konfirmert 10.03.1890 med karakteren Godt, og han hadde søsknene Jens f. 1879, Karen f. 1881, Laurits f. 1884, Mathias f. 1888 og Jon f. 1890. Han giftet seg med Mathea Evensdatter Evenstad født på Furumoen ved Svingvoll i Gausdal 1871. Sammen hadde Mathea og Ole barna Laura f. 1897, Ingebjør f. 1899, Gunvor f. 1903, Signe f. 1905, Trygve f. 1907, Magnus f. 1910 og Marit f. 1916. De bodde en tid i Søre Musdalslien, deretter i Sveom ved Hovde før de kom til Spjutvollen ca. 1916. Mathea døde 09.10.1952.

Ole tjente til livets opphold innenfor flere yrker. I folketellingen i 1900 oppgis han å være skiferstenshugger og i 1910 benevnes han som dagarbeider.

Kristian Paalsrud skriver i boka "Et bygdesentrum blir til" følgende om Oles far:

"Sven feier, eller Sven Kampen som hans egentlige navn var, var svært begavet. Det er synd at han ikke fikk utnyttet sine evner. (Det er fortalt at han var sønn av en prest i Østerdalen der mor hans tjente.) Han gikk ei tid på

Kona Mathea Svendsen på Tretten bru.

skole på Røros, men slutta der før eksamen. Senere kom han med sin mor til Tretten og ble der resten av livet .

Sven prøvde seg på litt av hvert. Ei tid var han feier og så bodde han i Kampen, husmannsbruk under Holmen. Sist på bodde han i ei halvtække ved Eriksrud.”

Ved Svens konfirmasjon 2. juni 1867 står følgende informasjon i kirkeboka: Foreldre: Ungkar Jon Bersvendsen og pige Marit Jonsdatter. Fødestedet: Ramsom (Præstegaards-haugen). Så det med en prestefar fra Østerdalen var kanskje en vandrehistorie med lite hold i virkeligheten.

Som vi ser, hadde Ole arvet rike evner fra foreldrene. Men et interessant spørsmål er jo hvordan en husmannsgutt på Sør-Tretten på siste halvdel av 1800-tallet ble felespiller. Hvor fikk han tak i instrument, og hvordan lærte han seg kunsten å håndtere det?

Var han selvlært? Erling Fossum forteller at det en tid var rimelige, tyske stryke-instrumenter i omløp. Kanskje er dette en forklaring på hans mulighet til å skaffe seg ei fele,

og ut fra den kunnskapstørsten han tydeligvis hadde, kunne han finne ut av feleteknikkens og noteskriftens utfordringer på egen hånd. Kristian Paalsrud skriver: ”Ole var særskilt begavet. Han hadde lest mye historie og kunne fortelle om historiske personer og hendelser og angi årstall for historiske begivenheter. Og så var han musikalsk. Han var en meget flink felespiller og spilte ofte til dans i yngre år. Fela hadde han hengende over senga si, men det var vanskelig å få han til å spille da han var gammel. Fingrene var blitt krokete i hardt arbeid gjennom årene, og var ikke så gode til å fingre på felestrengene med lenger.” Paalsrud gjengir også barndomsminner etter lærer Kristian Nordtorp i Musdal som nevner Ole Svendsen, ”den kjende bygdespelemannen”, og hans farmor som var ”flink til å syngje.”

Det er vanskelig å finne dokumentasjon på de mange spilleoppdrag Ole hadde. Men at han var ettertraktet når bygdefolket skulle svinge seg på dansegulvet, er det ingen tvil om. Og i mange sammenhenger var dette sammen med Otto Moheim.

Oles barnebarn Inger Lise Romsås, som ikke fikk oppleve Ole, kan referere etter sin mor at Ole og Otto spilte på mange fester i Bjørkholt og Eriksrud. Ett sted Ole gjerne tok fram fela og spilte opp til dans på fine sommerkvelder, var hjemme på Spjutvollen. Et annet av Oles barnebarn, Dina Libæk i Moelv, kan levende huske at hun og kusinene danset til bestefars felemusikk når de var på besøk på sommeren. Da fant han fram fela, tok på seg hatten og satte seg på trappa og tryllet fram danser.

Ellers har hun et klart minne om Oles begravelse i januar 1944 der fele-kollegaen Enok Stalsberg hadde skrevet og framførte et fint dikt til minne om sin nabo.

Ole har også en etterslekt med musikalske

Spjutvollen. Utlånt av Inger Lise Romsås.

talenter. Bl.a. kan nevnes hans oldebarn operasangerinnen Tanja Irene Leine fra Brøttum – barnebarn av hans datter Marit.

Otto Johansen Moheim

Far til Otto var Johan Olsen Nyfløthaugen, født 27.11.1840. Johan ble født i Øverlia i Liagrenda på Losna. Men moren døde da Johan ble født, og han fikk derfor oppveksten sin på Tofte på Midt-Strand. Johan giftet seg 07.01.1864 med Marthe Østensdatter Bents (Bentsløkken) som var født 19.08.1842. Etter giftemålet med Marthe, ble de husmannsfolk i Toftstugun på Losna. De flyttet senere til Øverlia og deretter til Stromberget, det gamle sundstedet ved Fåvang stasjon der Johan drev som sundmann.

I 1901 kjøpte Johan seg rydningsmark i Tollmoen i Fåvang, og bygget stedet han kalte Moheim. Han var også postfører i nærmere 20 år. Johan og Marthe fikk etter hvert barna Mathea f. 1864, Ahne f. 1866, Oline f. 1869,

Marie f. 1872, Ole f. 1875, Engebret f. 1879 (dro til Amerika og virket bl.a. som musikk lærer), John f. 1882 og Otto f. 1885.

Johan var meget musikalsk. Han var utstyrt med en god sangstemme, og han spilte både fele og klarinett. Det var derfor naturlig at han bl.a. ble benyttet som sanger i begravelser og som musiker i diverse sammenhenger. Han døde 04.12.1931 – 91 år gammel.

Sønnen Otto giftet seg med Tobine Amundsdatter Sperre fra Vålemoen i Ringebu, født 15.10.1882. De fikk etter hvert barna John f. 1906, Arne f. 1909, Alf Morits f. 1912,

Olav f. 1915, Ragnhild (gift Damstuen) f. 1918, Tora (gift Johnsgård) f. 1921, Einar f. 1923 og Marthe (gift Frydenlund) f. 1926.

I 1910 tok Otto med seg familien og flyttet til Tretten. Han kjøpte først Kraabøl nedre, men solgte bruket videre i 1914 og flyttet til Rindalshågån/Moheim i Kanan, og fikk etter hvert skjøte fra Johannes Rindal på g.n.r.

58 b.nr. 11 Moheim for en salgssum på kr. 3.000,- .

Otto hadde sine barne og ungdomsår i nær tilknytning til den såkalte "Dalseg-reppen" på Sør-Fåvang hvor det var et rikt musikk- og levende datidens forhold. Her vokste f.eks. militærmusikerne Anton Dalseg (1864 – 1924) og Østen Toft (1874 – 1962) opp.

Antons far Ole, utgjorde sammen med sine tre sønner Anton, Ole jr. og Jon strykekvartetten "Dalseg-musikken".

Med en musikalsk far og et aktivt musikk- og levende liv på høyt plan i sin nærhet, er det naturlig at Otto fikk interesse for musikk og kunne trekke lærdom ut av miljøet. Cello ble hans instrument, og i Fåvang var han elev av og spilte sammen med den kjente spelemannen

og komponisten Hans Myhre (1851 - 1911). Han spilte også sammen med den renommerte Stulen-musikken i Ringebu, et ensemble som var populært over hele Østlandet.

Etter at Otto flyttet fra Fåvang til Tretten i 1910, spilte han som nevnt mye sammen med Ole Svendsen i diverse sammenhenger og nøt stor respekt blant samtidige. En av årets store begivenheter var Stavsmarten der det var flere dansearenaer samtidig, og dermed behov for flere danse- og strykeensembler. Som tidligere nevnt spilte Otto og Ole på den første Sør-Tretten-festen og mye tyder på at dette ikke var den eneste gangen sør-trettingene kunne glede seg over disse utmerkede musikerne. Under krigen ble Sør-Tretten-festene arrangert i det skjulte rundt på gårdene, bl.a. på Fossum

i 1943 der Enok Stalsberg og Otto Moheim spilte til dans. Einar Bjørnstad steppet inn og avlastet Enok utpå kvelden, kan Erling Fossum fortelle. Det er som tidligere nevnt ikke så lett å dokumentere i detalj spilleoppdrag og anledninger, men det kan nevnes at Otto så sent som lørdag 05.12.1936 spilte til underholdning under fest i Øyer bondekvinneforening, denne gang sammen med Håkon Rindal på trekkspill.

Otto var aktiv innenfor organisasjonslivet, bl.a. i Bonde- og småbrukarlaget. I begravelsen fra Tretten kapell lørdag 29.07.1944 beskrev sogneprest Basberg Otto Moheim som en solid og rettskaffen mann og en hard arbeidskar.

Et poeng i denne sammenhengen er at Ole og Otto etter sin død ble liggende ved siden av hverandre på Tretten kirkegård.

Etterveksten

En viktig pedagog og inspirator for unge fiolinister, var lærer og kirkesanger Sigurd Bjørnstad – delvis også hans kone og lærer Dagny. Av elever kan nevnes sønnene Bjørn og Einar Bjørnstad, Hallvard, Bjarne og Astrid Tjernsli (Haug) og Leiv Formo. Noe senere kom bl.a. Torbjørn Solbakken, Erling Fossum, Magnar Gråv, Erik Stalsberg og Gudmund Elvestad.

Vardkampen Spellmannslag

På initiativ fra Erling Fossum ble Vardkampen Spellmannslag, (senere Vardkampen Spell og Danselag) en realitet i 1986. Erling har vært musikalsk leder, skrevet mange av arrangementene og vært en drivende kraft i virksomheten. Senere har bl.a. Ole Kristian Gråv og Stein Arne Bjørgen betydd mye for lagets aktivitet. En av de store begivenheter i lagets historie var medvirkningen under Åpningsgudstjenesten i Øyer kirke ved Kirkemøtet i 2006, hvor laget bl.a. sammen med juniorene og kantor Kari Irene Lien, spilte ved H M Kong Haralds ankomst til kirken. Ved den anledningen ble Erling Fossum sin komposisjon "Til Vardkampen" framført. Ensemblet har også vært aktive med innsamling og bruk av tradisjonsmusikken både i Øyer og på Tretten, og har f.eks. gjennom innspillingen av CD'en "ARV" bidratt til å gjøre mange lokale komponister og danser kjent. Erling fikk Øyer kommunes kulturpris for sin innsats for laget, og for sin opplæring av mange unge rekrutter.

Takk til viktige kilder, hjelpere og inspiratorer:

Kr. Paalsrud: "Et bygdesentrum blir til", Arne Halvorsen: "Anton Dalseg"/"Østen Toft", Erling Fossum, Jorunn Løken, Inger Lise Romsås, Dina Libæk, Oddvar Stensrud, Bjarne Tjernsli, Randi Koen, Erling Nustad, Erik Melleberg.

Familien Moheim i.fm. Marthes konfirmasjon. Foran: Otto, Marthe, Tobine. Bak: Alf, Ragnhild, John, Einar, Tora, Olav. Arne er ikke med på bildet, han var reist til Canada. Foto utlånt av Jorunn Løken.

Glimt fra en gammel tid

Øyer og Tretten historielag har en stor samling med gamle bilder som er godt registrert med anledning, tid og sted.

Garden Hov i Øyer. Bilde tatt 1946.

Skuronn på Hov. Fra venstre, Signe Hov, Johan Hov, Anna Hov, Ingeborg Hov, Sverre Hov og Magne Reiten. På slåmaskina sitter Leonard Pettersen.

Vemorksabotørenes flukt gjennom Øyerfjellet

■ ERLING NUSTAD

5 av sabotørene fra den vellykkede tungtvannsakksjonen mot Vemorkanlegget ved Rjukan i 1943 flyktet til Sverige. Dette er i ettertid betegnet som en av de mest vellykkede og spesielle sabotasjeaksjonene under 2. verdenskrig på norsk jord.

Ikke et eneste skudd ble avfyrt under aksjonen.

Basert på personlig samtale med aksjonens leder, Joakim Rønneberg, tilgjengelig kildemateriale fra samme person og div. litteratur, har det lyktes å rekonstruere hvor den mest sannsynlige fluktruta gikk her i kommunen. Sabotørene oppholdt seg i Øyerfjellet mellom 14. og 15. mars.

Gunnarside medlemmer som dro fra Rjukan gjennom Øyerfjellet til Sverige, totalt ca. 600 km. 15 dager.

Bak fra venstre: Fredrik Kayser – Kasper Idland – Birger Strømsheim

Foran fra venstre: Hans Storhaug – Joachim Rønneberg. Bildet er tatt i London.

Foto: Leif Tronstad samlingen/NIA

Operasjon Gunnerside var en suksess. Under ledelse av fenrik Joachim Rønneberg (23 år gammel) klarte sabotørene å snike seg inn i tungtvanns-kjelleren på Vemork og sprengte tungtvanns-anlegget. Sabotørene var på oppdrag for den britiske organisasjonen Special Operations Executive (SOE). De var en del av kompaniet «Norwegian Independent Company 1», seinere kalt Kompani Linge. Tungtvann var en viktig del av det tyske atomprosjektet og de allierte fryktet at Nazi-Tyskland lå foran dem i kappløpet om å konstruere en atombombe.

I tyskernes arbeid med utvikling av atomvåpen trengte de tungtvann, og det fant de ved Norsk Hydros elektrolyseanlegg på Vemork.

Flere aksjoner ble iverksatt for å få stoppet denne produksjonen før Gunnerside-gruppen

gjennomførte den vellykkede aksjonen natt til 28.februar 1943. Planleggingen var en av suksessfaktorene bak operasjonen. Joachim Rønneberg var i hovedsak mannen bak planleggingen, og sørget også for at sabotasjegruppen hadde det nødvendige utstyret, og kjennskap til lokal geografi og værforhold langs fluktruta. Det var få eller ingen som trodde de ville se disse karene igjen da de ble sendt avgårde på oppdrag uten «returbilletter». Totalt 9 sabotører deltok i aksjonen. En ble igjen på Hardangervidda som radiooperatør og tre ble igjen i Norge. Joachim Rønneberg, Fredrik Kayser, Hans Storhaug, Kasper Idland og Birger Strømsheim flyktet på ski og i engelske uniformer til Sverige. Flukten startet 4. mars og de krysset svenskegrensa, ved grenserøys 106 den 19. mars. 4 netter overnattet de un-

der åpen himmel, de øvrige nettene i seterhus/hytter.

Mange har trodd at sabotørene tok raskeste veien over dalførene til Sverige, men det var mest avgjørende for de å legge fluktruta slik at sjansene for å bli oppdaget var minst mulig. Stockholm var deres endemål i Sverige, på veien tilbake til London.

Rønneberg skriver selv i DNTs Fjell og Vidde 1970, «En uvanlig vinterferie» om flukten, og på sidene 23/24 bl.a.:

«Heller ikke i Gudbrandsdalen gikk alt etter planen. Vi skulle over Losna i 21-tiden og var kommet ned fra fjellet i god tid. Det var stille, klart måneskinn -og lørdagskveld.(13.3.1943-egen anførsel) Bygdeungdommen nyttet den fine kvelden til hyggelig avkobling på isen, og vi måtte sitte uvirksomme ved strandkanten i fire timer før det ble vår tur. Høgt over Losna-bygda gjorde vi klar våre barsenger og krøp i posene. Skøyteleperne hadde kostet oss mange timers søvn.»

Fra ulike kilder om turen i Øyer kommune:

Søndag 14.3. - Vinden tiltok, temperaturen falt og snødrevet økte. Før de kom til Gjesa, fant de mel og flatbrød i ei sæterbu. I dette området kom de litt ut av kurs, gikk ned i Åstdalen og slo seg til ro for natten ved Grava sæter.

Tilgang på mat var generelt et problem under flukten. På sætrene fant de i beste fall mel. Noe bedre var det på hytter som bar preg av å tilhøre byfolk, har Rønneberg fortalt. Det var stående ordre om å unngå kontakt med fremmede. Det rammet kanskje Hans Storhaug fra Rena verst da han til nød fikk se inn

vinduene hos foreldrene på god avstand, men hadde ingen kontakt. Han tilbød seg å gå innom stabburet hjemme for å se etter mat, men også det ble avslått.

- Sommeren 2019 ble fluktruta merket med skilting der den krysset seterveiene i Øyerfjellet. Skiltene er plassert ved Glømmesætra, Geitberget, Nysætra, Brettalden, Søre Brennlia, Grava og Hynna. Folk som trafikkerer her blir slik gjort oppmerksom på ruta hvor sabotørene passerte. Dette store og prisverdige arbeidet har Erling Nustad stått for. Historielaget og Øyer kommune har gitt prosjektet økonomisk støtte (red. ann.)

Haustkveld på seter'n

*Sit ti ein solvegg ein haustkveld så god
Ser ut over fjellet, ja her finn eg ro.
Alt er så stille, berre bekken sin klang
Og vinden som kviskrer den fullkomne sang.*

*Sjøl myra er stille, ho ligg der å duve
Borte er trana som kom her i vår.
Grå har døm vorte hårt gras og hår tuve,
Får tru at døm grønskes att neste år.*

*Ja her kan eg sitta i timer å sjå
Itte tenkje på någå, berre la tida gå.
Det skomres – sola går ned
Det legg seg over fjellet ein blåfarga dis
Liksom pakke inn natur'n i ro og i fred.*

Ha takk for i kveld da – mitt evige Paradis.

Laurits Høveren

Glimt fra en gammel tid

Øyer og Tretten historielag har en stor samling med gamle bilder som er godt registrert med anledning, tid og sted.

Tingvoll i Øyer, ca. 1920.

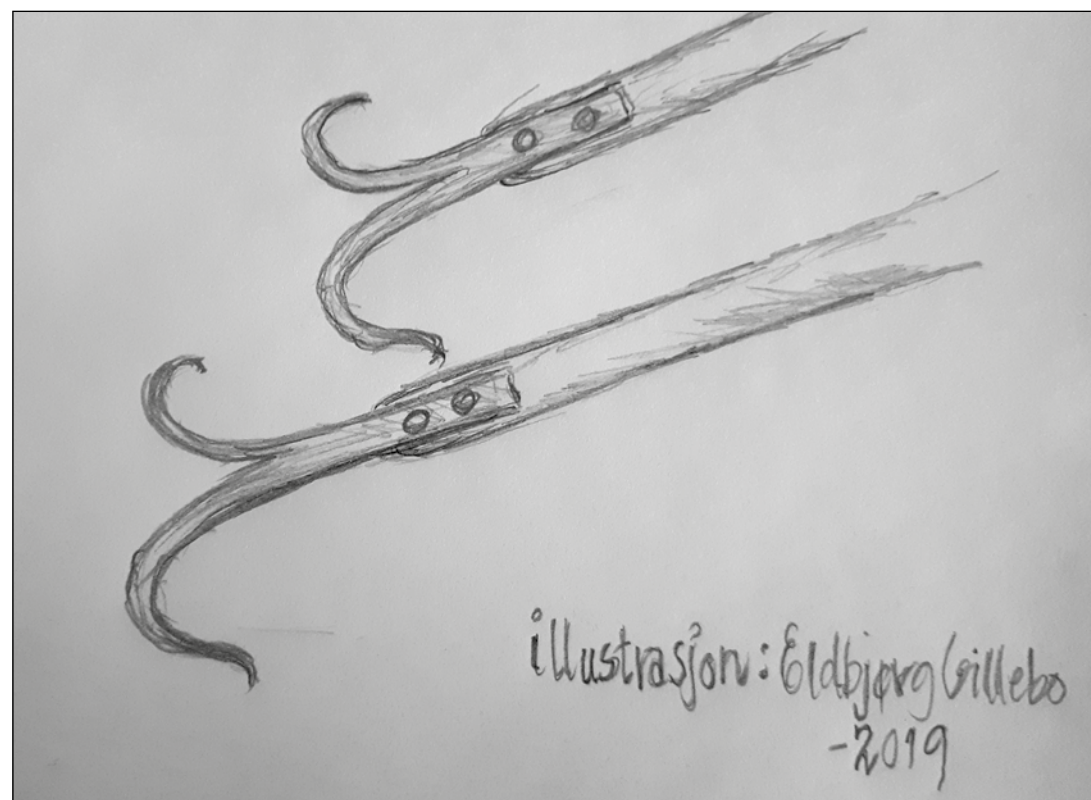
Lisgardene ca 1920.

Brannhåkå fra Oppigard Li

■ ELDBJØRG GILLEBO

Historielaget har mottatt to brannhåkåer fra Oppigard Li.

Historien forteller at disse ble brukt under den store brannen som rammet de fem Lisgardene i Lisgrenda i 1810. Brannhåkå var noe man var pålagt å ha på denne tiden for å begrense «ildebrand» til å spre seg. Det var mye bruk av åpen ild, både til matlaging, lys, smiearbeid osv, og skulle det begynne å brenne kunne de bruke brannhåkåen til å «dytte» til antente stokker for å begrense brannen. Tidligere leder av Historielaget og redaktør for I gamle fotefar, Britt Ida Berg Hansen, skriver om den tragiske hendelsen som rammet Lisgrenda i artikkelen «Da den røde hane gol i Lisgrenda» I gamle fotefar 2004.

I artikkelen står det: «Forestill deg det – ja, vær der nå, da de oppdager at ilden har tatt fatt i de mange husa som ligger så tett, så tett! Se folk løper og roper, noe i fortvilelse, andre i forsøk på å ta styring; med bøtter og kar de finner, løper de mot brønnen i Oppigard, de

heiser og langer alt de makter mens andre slår løs på flammene med staur og stokker. Raske, tunge steg og høye rop høres ovenfra, det er husmenn og annet folk fra grenda ovenfor som kommer løpende. – Noen forsøker å få ut dyr og innbo, men hvor skal de gjøre av det,

det brenner overalt? Heten rundt dem blir stadig sterkere, og det drønner stadig oftere fra fallende tak og hus som styrter sammen så gnistregnet står til værs som spruten fra en kjempfontene, – blodsmak fyller munn og bryst følkes som om de vil sprenges, men de driver på og driver på så godt de kan, og over det hele høres noen lyder sterkere enn alle andre – knitringen, sprakingen, etter hvert brølet fra flammene som nådeløst og grådige eter det ene av de solsvitte huset etter det andre. Snart må de nok innse at de er maktesløse og alt er forgjeves. I forsøk på å hindre brannen i å spre seg oppover i grenda, samles de da på oversiden av fjøstrevet i Oppigard. Med stoker, spett, staur og trestammer legger de seg på, og de klarer til slutt å skyve huset utover og ut i ildmørja. Stønnet av huset som styrter og gnistregnet mot himmelen, setter punktum for innsatsen.

Dagen etter da røyken har drevet unna og heten er til å bære, samles de. Sammen står de der og ser utover de svarte restene av grenda si; noen gråter og jamrer seg stille, andre er tause. Bare et hus står igjen, stabburet på Oppigard Li. Alt det andre er borte, 20-25 hus på de fem gardene Oppistu'n, Nistu'n, Oppigard, Nordigard og Nistu'n nordigard. 50-60 mennesker har mistet både hjem og arbeidsplass».

Om det virkelig var slik som brannen her er forsøkt skildret vet ingen med sikkerhet, men kan forestille seg hvordan en slik dramatisk opplevelse måtte være. Hendelsen ble den gangen ikke registrert eller beskrevet noe sted, da dette skjedde før forsikringenes og byggetillatelsenes tid. At så mange som 50-60 ble husløse, har en funnet fram til i "Folketeljing i Øyer" av 1801 og man har da forutsatt at folketallet i grenda ikke hadde endret seg vesentlig på de ni år. De 50-60 som ble hjemløse, var i alle fall bønder med familie, noen tjenestefolk og noen få "løsjerende", det være seg soldater eller helst eldre og uføre som var på legd eller på annen måte "nyder almisse af sognet" som det heter. Den store brannen i Lisgrenda har levd på folkemunne der i alle år, der den har vært fortalt fra generasjon til generasjon.

Vi i Historielaget vil rette en stor takk til Gunvor Lie Fjellstad og familien for brannhåkåene som har vært ivaretatt på Oppigard Li etter storbrannen i Lisgrenda i 1810. De vil nå oppbevares på Historielagets stabbur ved Øyer ungdomsskole.

Kilde: «Da den røde hane gol i Lisgrenda», ved Britt Ida Berg Hansen, I gamle fotefar 2004, og Gunvor Lie Fjellstad.

Kjære leser!

Vi håper du har hatt stor glede av årets bok. Vi i redaksjonskomiteen har vært i en spennende prosess. Vi startet med «blanke ark», noen tanker og ideer, og snart kom gode innspill og artikler som ble til årets *I gamle fotefar*. Vi er takknemlige for alle bidrag og interessen for boka. Allerede nå begynner vi i redaksjonskomiteen å tenke på neste års utgave og hva 2020 utgaven kan fylles med. Det vil da være 75 år siden 2. verdenskrig tok slutt og vi igjen var et fritt land og gikk inn i en ny tid, etterkrigstiden. Vi håper noen kan ha «fredsminner» å dele fra denne tidsepoken i neste utgave av *I gamle fotefar*. Dele «fredsminner».

Krigen som hadde preget så mange var over. Det var glede og jubelrop. Glede over freden, men også ei tid med blanda følelser. Mange hadde mistet noe og noen. Sorgen og tapene var ikke like lett å sette ord på i all denne gleden. Det var en tid med oppbygging, rasjonering og lite av alt. Men, fredsbarn kom og optimisme blomstret.

Vi håper vi med tilbakeblikket 75 år etter kan se tilbake med respekt for enkeltmennesket og tida som var. Ellers ønsker vi variasjon og bredde av innholdet i boka, så har du ei historie å dele fra «det som har vore», så er du velkommen til å skrive!

*Hilsen
Eldbjørg Gillebo
Leder i Øyer og Tretten Historielag*

Glimt fra en gammel tid

Øyer og Tretten historielag har en stor samling med gamle bilder som er godt registrert med anledning, tid og sted.

Hunder Landhandleri, ca. 1950.

Vasrudbutikken i 1932. Mikkil Wasrud står i døra.

Trygve Holen f. 1908. Bildet er tatt i Bådstøhaugen 17. mai 1912.

Hermann Nustad på ski, og Axel Blomberg med spark.